

Stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking in sociale participatie op de arbeidsmarkt.

Naam: Nicole Engeringh
Studentnummer: 2119919
Studie: Pedagogische Wetenschappen
Begeleidster: Dr. S. Kef
Bachelorthese orthopedagogiek

Amsterdam juni 2013

Vrije Universiteit Amsterdam

Samenvatting

Jongvolwassenen met een visuele beperking ervaren moeilijkheden in de sociale participatie als gevolg van stigmatisering vanuit de omgeving. Perceptie, mentaliteit en politiek vanuit de maatschappij hebben invloed op het zelfbeeld en zelfvertrouwen van jongvolwassenen met een visuele beperking. Dit onderzoek is gedaan naar aanleiding van het mentorproject van Kef (2011), dit project wil jongeren helpen met de integratie in de maatschappij. In het huidige onderzoek wordt een studie gedaan naar de beeldvorming vanuit de maatschappij van sociale participatie, onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking aan de hand van het cognitief emotioneel model (Fiesler, Lechner & Bos, 2008). Als er stigmatisering is, zou dit kunnen zijn in de onderwijs en arbeidsparticipatie. Eerder is hier weinig onderzoek naar gedaan. Dit wordt vergeleken met de ervaren stigmatisering, onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking uit het onderzoek van Kef (2006) aan de hand van het context of change model (Burrows & Needs, 2009). In dit onderzoek doen 504 mensen uit de maatschappij in de range van 14 tot en met 73 jaar mee en vullen een vragenlijst in. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de dataset van Kef (2006), hierin doen 289 jongvolwassenen met een visuele beperking aan mee, in de range van 20 tot 38 jaar. Zij worden geïnterviewd. Uit de resultaten komt dat er vanuit de maatschappij stigmatiserend gereageerd kan worden op jongvolwassenen met een visuele beperking. Mensen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking een laag opleidingsniveau hebben of participeren in arbeid op een laag vereist opleidingsniveau, reageren meer stigmatiserend op jongvolwassenen met een visuele beperking dan mensen die denken dat jongvolwassenen met een visuele beperking een hoog opleidingsniveau hebben en werk doen op een hoog opleidingsniveau. Met een hoog opleidingsniveau wordt een afgeronde HBO of WO opleiding bedoeld. De meerderheid van de mensen uit de omgeving reageren niet stigmatiserend op jongvolwassenen met een visuele beperking. Verwachte opleidingsniveau en werksituatie vanuit de omgeving komen overeen met het werkelijke opleidingsniveau en werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking.

Inhoud

Inleiding	5
Theoretisch kader	6
2.1 Visuele beperking.....	6
2.2 Sociale participatie	8
2.2.1 Onderwijsparticipatie	8
2.2.2 Arbeidsparticipatie	9
2.3 Stigmatisering.....	10
2.4 Onderzoeksvragen en Hypothesen	12
2.4.1 Stigmatisering vanuit de maatschappij.....	12
2.4.2 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij	13
2.4.3 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij.....	13
2.4.4 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking.....	14
2.4.5 Gevoel van stigmatisering bij jongvolwassenen met een visuele beperking.....	14
2.4.6 vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met gevoel van stigmatisering bij jongvolwassenen met een visuele beperking.....	15
Methode.....	15
3.1 Procedure.....	15
3.1.1 Procedure participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking.....	15
3.1.2 Procedure participanten met een visuele beperking (Kef, 2006).....	15
3.2 Participanten.....	15
3.2.1 Participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking.....	15
3.2.2 Participanten met een visuele beperking (Kef, 2006).....	16
3.3 Instrumenten.....	16
3.3.1 Instrumenten participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking	16
3.3.2 Instrumenten participanten met een visuele beperking (Kef, 2006).....	17
3.4 Analyseplan.....	17
3.4.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij.....	17
3.4.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij.....	18
3.4.3 Vergelijking verwachting onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij	18

3.4.4 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking	19
3.4.5 Gevoel van stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking	19
3.4.6 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met gevoel van stigmatisering.....	19
Resultaten	20
4.1 Resultaten participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking	20
4.1.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij.....	20
4.1.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij.....	23
4.1.3 Vergelijking verwachte arbeidsparticipatie en onderwijsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij	23
4.2 Resultaten dataset jongvolwassenen met een visuele beperking (Kef, 2006).	25
4.2.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking.....	25
4.2.2 Gevoel van stigma van jongvolwassenen met een visuele beperking	27
4.2.3 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met gevoel van stigma van jongvolwassenen met een visuele beperking.....	28
Discussie.....	29
5.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij	29
5.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij.....	29
5.3 Vergelijking verwachte onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij	31
5.4 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking.....	32
5.5 Gevoel van stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking	33
5.6 Vergelijking verwachting uit omgeving en jongvolwassenen met een visuele beperking	33
5.7 Conclusie en aanbevelingen	34
Literatuurlijst.....	36
Bijlagen	39
Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 1.....	39
Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 2.....	43
Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 3.....	47

Inleiding

Mensen met een visuele beperking ervaren moeilijkheden in de sociale participatie, zoals vrijetijdsbesteding, relaties, school en werk. Deze moeilijkheden ontstaan door persoonlijke factoren en reacties vanuit de maatschappij (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, 2006, 2011). Door gebrek aan kennis vanuit de maatschappij over vaardigheden van mensen met een beperking kan het gevoel van eigenwaarde van mensen met een visuele beperking laag zijn (Wolffe, 1999).

Middels onderzoek is bekend dat mensen met een visuele beperking een sociaal netwerk hebben die kleiner is dan die van mensen zonder visuele beperking (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, Hox & Habekothé, 1997; Kef, 2006). Tevens hebben jongvolwassenen met een visuele beperking meer moeite om aan een baan te komen (Goertz, Van Lierop, Houkes & Nijhuis, 2010; McDonnall, 2010). Jongeren met een visuele beperking die voortgezet speciaal onderwijs (VSO) hebben gevolgd hebben moeite met de overgang van het VSO naar een reguliere vervolgopleiding. Tevens hebben deze jongeren minder vaak een bijbaan dan jongeren in het reguliere onderwijs, dit zou een voorspeller kunnen zijn voor meer moeilijkheden in werk op latere leeftijd (Mijnals, 2011). Jongeren die blind zijn volgen vaker voortgezet speciaal onderwijs en hebben minder vaak een bijbaan (Kef, Hox en Habekothé, 1997). Eenmaal een baan, hebben jongvolwassenen met een visuele beperking moeite om hun baan te behouden. Tevens zijn jongvolwassenen met een visuele beperking werkzaam in een klein aantal sectoren, voornamelijk in de administratie, ICT en economie sectoren waarin zij hoofdzakelijk uitvoerende of ondersteunende functies bekleden (Beelen, 2005).

Jongvolwassenen met een visuele beperking hebben moeite met het vinden van een baan, zijn werkzaam in een klein aantal sectoren en hebben moeite hun baan te behouden. De jongvolwassenen met een visuele beperking die voortgezet speciaal onderwijs genoten hebben, hebben hier meer moeite mee. Jongvolwassenen met een visuele beperking bevinden zich in een vicieuze cirkel wat betreft de arbeidsmarkt, ze ontvangen het laagste uurloon van alle mensen met een beperking, wat hen kan ontmoedigen om verder te zoeken en de kans op opdoen van ervaring kan verlagen (Kirchner & Smith, 2005). Het ontbreken van ervaring zorgt ervoor dat een jongvolwassene met een visuele beperking moeilijk een goedbetaalde baan kan krijgen (Kirchner & Smith, 2005; McDonnall, 2010). Wat als resultaat kan hebben dat een jongvolwassene met een visuele beperking werk doet wat onder zijn of haar niveau is (Goertz, Van Lierop, Houkes & Nijhuis, 2010).

Desondanks deze moeilijkheden in sociale participatie met daarin de onderwijsparticipatie en arbeidsmarkt zijn er mensen met een visuele beperking die hier veel minder last van hebben door sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en factoren uit de omgeving zoals vriendengroepen en relaties (Kef, 2006). Met deze kennis wordt een mentor project opgezet op basis van het 'Readiness to change model' van Burrows en Needs (2009) (zie 2.3) om anderen, die minder succes hebben, te helpen (Kef, 2011). Het mentor – support project van Kef (2011) omvat getrainde mentoren met en zonder visuele beperkingen die adolescenten met een visuele beperking van 15 tot ongeveer 20 jaar coachen op het domein van sociale participatie in relaties, vrijetijdsactiviteiten, opleiding en werk. Naast de ontwikkeling van persoonlijke factoren is het alsmede van belang om externe factoren vanuit de maatschappij te onderzoeken.

Een mentorproject alleen helpt mensen met een visuele beperking niet om meer succes te bereiken in sociale participatie. Het is ook van belang dat de maatschappij hen accepteert als vriend, liefdespartner of als werknemer om participatie te bevorderen. De perceptie, mentaliteit en politiek tegenover mensen met een beperking kunnen het zelfbeeld, zelfvertrouwen en kansen om zichzelf te ontwikkelen van mensen met een beperking beïnvloeden (Wuyts, 2010). De ernst van de beperking

kan invloed hebben op reacties vanuit de maatschappij ten opzichte van mensen met een visuele beperking (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, 2002). Andere onderzoekers hebben gevonden dat persoonlijke verantwoordelijkheid en openheid van mensen met een visuele beperking dit effect tevens kunnen beïnvloeden (Fiesler, Lechner & Bos, 2008).

Er is onderzoek gedaan naar het gevoel om gestigmatiseerd te worden, zoals de hierboven genoemde externe factoren die een verband hebben met het zelfbeeld van mensen met een visuele beperking, tevens is er onderzoek gedaan naar de interne, persoonlijke factoren zoals de onderzoeken van Kef (2002, 2006) en Wolffe (1999). Eerder is er weinig onderzoek gedaan naar de beeldvorming vanuit de maatschappij over jongvolwassenen met een visuele beperking. Fiesler, Lechner en Bos (2008) hebben onderzoek gedaan naar welke emoties opgeroepen worden bij het zien van mensen met een visuele beperking dit zijn angst, boosheid en medelijden. Naast dit onderzoek zijn er weinig andere resultaten over de perceptie vanuit de maatschappij. Eerder is onderzoek naar participatie van jongvolwassenen met een visuele beperking niet vergeleken met de perceptie op jongvolwassenen met een visuele beperking vanuit de maatschappij. Onderzoek naar arbeid en arbeidsverleden van mensen met een visuele beperking is eerder gedaan door Kef (2006), Mc. donnal (2010), Goertz, Van Lierop, Houkes en Nijhuis (2010), Kirchner en Smith (2005). Niet eerder is de maatschappij gevraagd waar men denkt dat iemand met een visuele beperking werkt, in welke werksituatie en op welk opleidingsniveau. Eerder onderzoek heeft het vraagstuk over opleidingsniveau matig behandeld, Mijns (2011) heeft de vergelijking gemaakt tussen VSO en VO. Weinig onderzoek is gedaan naar het hogere onderwijs, het opleidingsniveau zou een voorspellende waarde kunnen hebben voor de werksituatie.

De vergelijking tussen waar iemand werkt met een visuele beperking en waar men vanuit de maatschappij denkt waar iemand werkt met een visuele beperking is nog niet eerder gemaakt. Door te weten te komen waar men vanuit de maatschappij denkt dat iemand met een visuele beperking werkt en in welke situatie en welk opleidingsniveau wordt verwacht, zou er een stukje van de stigmatisering van mensen met een visuele beperking opgehelderd kunnen worden. Als stigmatisering over mensen met een visuele beperking bestaat, zou dit gedeeltelijk kunnen komen doordat men de werksituatie of het opleidingsniveau van mensen met een visuele beperking niet goed inschat.

Theoretisch kader

2.1 Visuele beperking

De World Health Organisation (WHO, 2002) hanteert een classificatiesysteem om visuele beperking te definiëren, dit is de ICD-10 (international classification of diseases), zie Tabel 1. Het gezichtsveld en/of de gezichtsscherpte van het beste oog met optimale brilcorrectie bepaalt de mate van de visuele beperking. De minimale criteria om iemand visueel beperkt te noemen zijn een gezichtsscherpte van 1/3 of een gezichtsveld van dertig procent in omvang volgens Tabel 1, wat betekent dat iemand iets op één meter afstand kan onderscheiden terwijl een normaal ziend oog dit op drie meter ziet.

In Nederland zijn er ongeveer 360.000 mensen met een visuele beperking, 16.000 van deze mensen zijn blind (Fiesler, Lechner & Bos, 2008). Volgens Limburg (2007) was in 2005 0.5% van de Nederlandse bevolking blind. Van deze groep is 9% in de leeftijd van 15 tot 49 jaar. 1 % van de Nederlandse bevolking was in 2005 slechtziend. Van deze groep is 5% in de leeftijd van 15 tot 49 jaar. In totaal hebben ruim 18.000 jongvolwassenen in Nederland in 2005 een visuele beperking. Hoewel de prevalentie van een visuele beperking bij kinderen en jongvolwassenen lager is dan bij mensen van

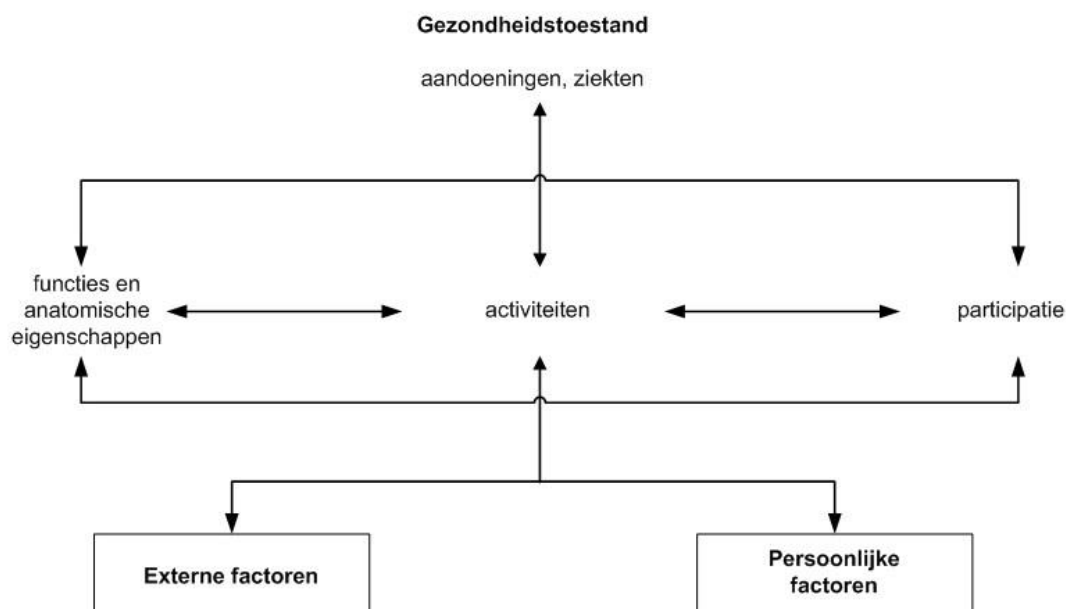
50 jaar en ouder, is het aantal jaar dat zij met deze beperking moeten leven veel groter. De gevolgen in het sociaal functioneren zoals school, werk en vriendschappen zijn veel groter. Dit maakt dat een visuele beperking bij kinderen en jongvolwassenen een groot probleem is (Limburg, 2007).

De grootte van dit probleem hangt af van drie domeinen volgens het ICF (WHO, 2002). Het model van de international Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) laat mogelijkheden zien die mensen met een visuele beperking hebben. Het menselijk functioneren kan onderscheiden worden in drie componenten: functies en anatomische eigenschappen, activiteiten en participatie (Figuur 1.). Waarbij 'activiteiten' gedefinieerd wordt als onderdeel van iemands handelen, deze wordt onderscheiden van 'participatie' het deelnemen aan het maatschappelijke leven en onderscheiden van 'functies en anatomische eigenschappen' die beperkingen in activiteiten teweeg kunnen brengen. Het menselijk functioneren en beperkingen kunnen beschreven worden aan de hand van dit model. De visuele beperking hoort bij het component 'functies en anatomische eigenschappen'. De ontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen hoort bij de componenten 'activiteiten', 'participatie', 'externe factoren' en 'persoonlijke factoren'. Het ICF model laat zien dat er een wisselwerking is tussen de verschillende componenten (WHO, 2002).

Tabel 1

ICD-10 van de World Health Organisation (WHO, 2002)

	Normaal ziend	Slechtziend	Blind
Gezichtsscherpte	>1/3	<1/3 en >3/60	<3/60
Gezichtsveld	>30°	<30° en >10°	<10°

Figuur 1. ICF model: interacties tussen ICF componenten van de World Health Organisation

2.2 Sociale participatie

Volgens Jager-Vreugdenhil (2011) is sociale participatie het 'gewoon' deelnemen aan sociale netwerken, zoals contacten onderhouden met vrienden, op bezoek gaan bij iemand en deelnemen aan de arbeidssamenleving. Deze participatie is van belang voor het welzijn en de gezondheid. Personen die participeren in deze situaties zullen de bezigheden niet snel aanduiden als 'participatie', de term wordt vooral gebruikt in het nieuws of in de politiek voor groepen met een verhoogd risico op uitsluiting zoals jongvolwassenen met een visuele beperking.

Sociale participatie is een bepalende factor voor succesvol en gezond opgroeien (Levasseur, Richard, Gauvin & Raymond, 2010). Dit wordt door ouderen hoog gewaardeerd en geeft voldoening (Levasseur, St-Cyr Tribble, & Desrosiers, 2009). Levasseur et al. (2010) definieert sociale participatie als, de betrokkenheid van mensen in activiteiten waarin geïnteracteed wordt met andere mensen uit de samenleving. Deze betrokkenheid kan verschillende doelen hebben dit zijn: nieuwe mensen leren kennen, samenzijn met anderen, participeren in activiteiten met anderen en anderen helpen.

Naast verschillende doelen heeft sociale participatie verschillende domeinen; werk, vrije tijd, studie en activiteiten in het dagelijks leven (Gold, Shaw & Wolffe 2010). Gold et al (2010) hebben onderzoek gedaan naar deze domeinen bij adolescenten met een visuele beperking, ze maakten vergelijkingen tussen mensen die blind zijn en mensen die slechtziend zijn, ze hadden geen controle groep van mensen die wel konden zien. De resultaten die zij verkregen waren dat adolescenten die slechtziend zijn meer betrokken zijn bij sociale en vrijetijdsactiviteiten dan adolescenten die blind zijn, maar op een passieve manier. De meeste adolescenten hadden meer dan vijf beste vrienden. Nieuwe mensen leren kennen en in contact blijven met vrienden gebeurt in de meeste gevallen middels internet. Er zijn meer vrouwen dan mannen die zeggen ooit een relatie gehad te hebben. Adolescenten met laag gezichtsvermogen ervoeren meer barrières in het leven dan adolescenten die blind zijn. Jongvolwassenen die slechtziend zijn kunnen meer barrières ervaren aangezien zij eerder dan jongeren die blind zijn vrienden hebben die geen visuele beperking hebben. Dit zou kunnen betekenen dat deze adolescenten vaker worden gewezen op hun beperkingen, zoals uitgaan in donkere discotheken en autorijden (Gold et al. 2010).

2.2.1 Onderwijsparticipatie

Een onderdeel van sociale participatie is het onderwijs, een mens brengt meer dan tien jaar van zijn leven door in een schoolse omgeving. De adolescentie is de levensfase van kindertijd naar volwassenheid, waarin het onderwijs een grote rol speelt. Deze periode ligt bij de meeste mensen tussen 12 en 20 jaar. Dit is de periode van keuzes maken, 'ga ik een vervolgopleiding doen of ga ik werken?' en 'welke opleiding ga ik volgen?'. Van adolescenten wordt veel verwacht vanuit de maatschappij. Het zijn geen kinderen meer en daarmee zullen ze zich volwassenen, autonoom en onafhankelijk moeten gedragen. Adolescenten die kunnen zien leren deze verwachte gedragingen door gedrag van anderen te observeren, adolescenten die slechtziend of blind zijn kunnen meer moeite hebben in de adolescentie fase met het ontwikkelen van autonomie en onafhankelijkheid (Mason & McCall, 1997).

Autonomie is van belang voor de intrinsieke motivatie om te leren en studeren (Vansteenkiste, 2005). Tevens bevordert de ontwikkeling van autonomie het maken van eigen keuzes en de realisatie van een eigen levensplan en daarmee onafhankelijkheid (Claassen, 2011).

Voor de ontwikkeling van autonomie en onafhankelijkheid van jongeren met een visuele beperking is het van belang dat leerkrachten hen op de juiste manier benaderen. Leerkrachten die met

jongeren met een visuele beperking werken, moeten de jongeren met een visuele beperking aanmoedigen om onafhankelijk van anderen te werken en eigen conclusies te trekken. Tevens is het van belang dat het maken van fouten niet gestraft mag worden bij deze leerlingen. Het is essentieel dat deze leerlingen leren van hun fouten zonder daarbij hun zelfvertrouwen te schenden. Ondersteuning van deze leerlingen mogen de kansen om onafhankelijk te worden niet verminderen. Het hebben van een bijbaan helpt bij het ontwikkelen van onafhankelijkheid (Mc Donnel, 2010). Leraren en ouders moeten er zeker van zijn dat de gaten in de algemene kennis van de adolescenten zijn geïdentificeerd en opgevuld, dit zijn vooral uiterlijke kenmerken van dieren en dingen. Wanneer deze kennis niet up to date is zouden deze jongeren in genante situaties kunnen komen, dit zou de ontwikkeling van onafhankelijkheid in de weg kunnen staan (Mason & McCall, 1997).

Om kinderen met een visuele beperking zoveel mogelijk autonoom en onafhankelijk te leren participeren in de maatschappij, probeert de Nederlandse overheid al meer dan twintig jaar leerlingen met een beperking te integreren in het reguliere onderwijs. In 1990 is dit begonnen met het project: 'Weer samen naar school', dit project kan voor leerlingen met een visuele beperking redelijk succesvol worden genoemd (Schuman, 2007). Ouders van kinderen met een visuele beperking hebben veel barrières moeten overwinnen om deze projecten op gang te laten komen. Zij zijn tien jaar eerder begonnen met aandacht vragen voor kinderen met een visuele beperking, om deze in een 'minst beperkende omgeving' te plaatsen, ze wilden een gelijkwaardige partner zijn van professionals. Hierbij ondervonden zij een aantal barrières: afschrikking, diskwalificatie en betutteling, wat betekende dat alleen slimme en goed aangepaste kinderen in regulier onderwijs zouden kunnen passen, ouders de beperking van hun kind nog niet geaccepteerd zouden hebben en ouders de competentie niet zouden hebben om te oordelen en in te spelen op de ontwikkeling van hun kind volgens professionals.

Tegenwoordig ondervinden ouders minder barrières ten opzichte van professionals. Het belang van sociale participatie van jongeren met een visuele beperking is duidelijker geworden en daarmee is onderzoek naar deze groep gegroeid. Een goede opleiding is een voorspeller voor de arbeidsparticipatie in de volwassenheid (Mijnals, 2011). Hiermee is het van belang dat jongvolwassenen met een visuele beperking alle mogelijkheden zouden moeten krijgen om te kunnen studeren en autonomie te ontwikkelen door zoveel mogelijk in het reguliere onderwijs les te krijgen.

2.2.2 Arbeidsparticipatie

Een onderdeel van sociale participatie is arbeidsparticipatie. Arbeidsparticipatie wordt in onze huidige welvaartsstaat als middel gezien om mensen deel te laten nemen aan de samenleving en het welzijn van individu en maatschappij te bevorderen, arbeidsparticipatie is hiermee een gedeelte van de sociale participatie. Werk is voor veel mensen een essentieel onderdeel van het leven, het hebben van een baan biedt de middelen om zichzelf en het gezin te onderhouden, deel te nemen aan een regelmatig, voorspelbaar dagelijkse routine en voldoening te kunnen halen uit de werkzaamheden en daarmee het zelfvertrouwen te vergroten (Moore en Wolffe, 1996). Dit houdt een inclusieve samenleving in, waarin iedereen gelijke rechten en kansen heeft. Helaas is dit in de praktijk moeilijk na te leven (Van Hal, 2012). Volgens Schumann (2000) zijn er vijf barrières die mensen met een visuele beperking ondervinden bij het vinden van werk, namelijk sterke individualisatie van de maatschappij, de bureaucratie van de politiek, de vraag naar flexibel inzetbare mensen op de arbeidsmarkt, onderwijs die de verantwoordelijkheid legt bij de leerling en de barrière van de visuele beperking zelf waardoor sommige dingen niet mogelijk zijn. De werkzoekende heeft geen mogelijkheden om invloed uit te oefenen op deze barrières. Door deze barrières kan iemand met een visuele beperking moeilijk aan een baan komen en is het percentage werklozen met een visuele beperking hoger dan bij mensen zonder deze beperking. Vanuit de maatschappij worden de

vaardigheden van jongvolwassenen met een visuele beperking vaak onderschat (Wolffe, 1999), wat een kleine stap kan zijn naar stigmatisering.

Mc. Donnel (2010) heeft onderzocht welke factoren de arbeidsparticipatie kunnen vergroten en deze vergeleken tussen adolescenten met en zonder visuele beperking. De studie gebruikte participanten die zelf aangaven dat ze een visuele beperking hadden. Dit zou kunnen betekenen dat de adolescenten in dit onderzoek een lage visuele beperking hebben. Werkervaring uit bijbanen in de adolescentie is voor beide groepen een goede voorspeller om in de volwassenheid aan werk gaan beginnen. Door deze werkervaring kunnen de adolescenten kennis vergaren hoe het is om te participeren op de werkvloer. Daarnaast leren ze bepaalde vaardigheden aan, zoals communicatie met collega's en leidinggevenden. De meeste jongeren met een visuele beperking hebben deze werkervaring niet, dit komt omdat zij in de schoolperiode langer de tijd nodig hebben voor huiswerk en in de zomerperiode vaak sociale vaardigheidscursussen hebben, waardoor zij in de meeste gevallen geen tijd hebben voor een bijbaan. Tevens zijn de meeste bijbanen niet geschikt, zoals verkoopmedewerker, chauffeur en tuinman (Mc. Donnel, 2010).

Naast arbeidsparticipatie heeft Mc. Donnel (2010) ook onderzoek gedaan naar onderwijs. Het onderwijsniveau zou geen invloed op arbeidsparticipatie hebben, wel opgedane academische vaardigheden. Dit betekent dat jongeren met een visuele beperking hogere cijfers zouden moeten halen om te kunnen concurreren met jongeren zonder visuele beperking met hetzelfde onderwijsniveau voor hetzelfde werk. Voor jongeren met een visuele beperking is ouderlijke steun belangrijk om later een baan te kunnen vinden, dit was een stuk minder belangrijk voor jongeren die wel kunnen zien (Mc. Donnal, 2010).

Adolescenten met een visuele beperking hebben geen of minder bijbanen gehad ten opzichte van leeftijdsgenoten zonder visuele beperking, waardoor zij meer moeite hebben met zoeken naar een vaste baan. Hierdoor is de kans om sociaal geïsoleerd te raken groot. In de schoolperiode worden de jongeren omringd door leeftijdsgenoten, hierna verdwijnen deze uit de omgeving. Hoe langer het duurt voordat een jongere met een visuele beperking een baan kan vinden hoe groter de kans wordt op sociale isolatie (Kirchner, MacBroom, Nelson & graves; 1992, Wagner, Newman, Cameto, Garza, & Levine, 2005; Wolffe & Sacks, 1997). In het onderzoek van Kef, Hox en Habekothé (1997) komt naar voren dat het aantal jongeren met een visuele beperking dat een bijbaan heeft naast een opleiding in vijf jaar is gestegen, in dit onderzoek heeft 39% van de participanten met een visuele beperking een bijbaan. Van deze jongeren hebben meisjes en/of blinden minder vaak een bijbaan en voelen de jongeren met een bijbaan zich minder afhankelijk.

2.3 Stigmatisering

Stigmatiseren is een subjectief negatief vooroordeel wat mensen vanuit de maatschappij over een groep hebben, ook wel brandmerken genoemd (Fiesler, Lechner & Bos, 2008; Van Dale, 2009). Een stigma is een afwijkend kenmerk van een persoon of groep. Dit afwijkende kenmerk roept negatieve reacties op bij anderen zoals bedreiging, verwerping en vermijding. Een visuele beperking kan gezien worden als een stigma. Mensen beoordelen een stigma op persoonlijke controleerbaarheid, besmettelijkheid, ernst, normovertreding en leedvermaak. Deze oordelen roepen de emoties medelijden, boosheid en angst op. Aan de hand van deze emoties kunnen stigmatiserende reacties gevormd worden (Dijker & Koomen, 2003).

Confrontatie met mensen met een visuele beperking kan leiden tot emotionele ambivalentie. Aan de ene kant roept het angst op en wil de persoon degene met de visuele beperking vermijden, aan de andere kant roept het medelijden op en wil de persoon de ander helpen. Dit leidt tot stigmatiserende

(negatieve) reacties of hoge mate van gespannenheid. In Figuur 2 is het cognitief emotioneel model van stigmatisering te zien, waarin wordt uitgelegd dat de ernst van de beperking, openheid en persoonlijke verantwoordelijkheid van de persoon met de beperking in verband staan met de mate van stigmatisering (Fiesler, Lechner & Bos, 2008).

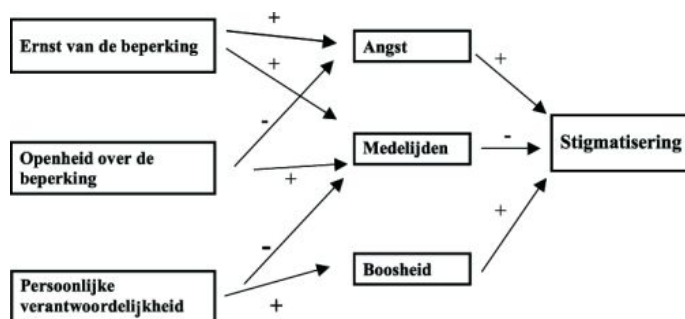
De ernst van de beperking zal in verband staan met de emoties angst en medelijden. Vanuit de maatschappij zullen mensen meer angst en medelijden ervaren bij mensen die blind zijn dan bij mensen die slechtziend zijn. Bij persoonlijke verantwoordelijkheid voor de beperking zal meer boosheid en minder medelijden ervaart worden dan wanneer de persoon zelf niet verantwoordelijk is voor het ontstaan van de beperking. Persoonlijke verantwoordelijkheid zal ook meer stigmatiserende reacties oproepen en minder sociale steun. Als de persoon open is over zijn visuele beperking kan deze vanuit de maatschappij rekenen op meer medelijden, minder stigmatiserende reacties en meer sociale steun (Fiesler, Lechner & Bos, 2008).

Om open te kunnen spreken over de beperking die iemand heeft en te participeren in sociale situaties, heeft diegene een aantal barrières te overwinnen. Burrows en Needs (2009) hebben een raamwerk ontwikkeld waarin wordt uitgelegd welke contexten, gebeurtenissen en barrières verband hebben met de bereidheid om te participeren in de maatschappij nadat mensen in de gevangenis hebben gezeten. Dit is het 'Readiness to change framework'. Dit model zou ook gebruikt kunnen worden om de bereidheid om te participeren in de maatschappij van mensen met een visuele beperking uit te leggen. De verandering die mensen doormaken om te willen gaan participeren moet volgens dit raamwerk gezien worden als de stroming van een rivier, soms is deze langzaam kabbelend, anders woest en snel. Het water in de rivier heeft vaak obstakels die overwonnen moeten worden om door te kunnen stromen.

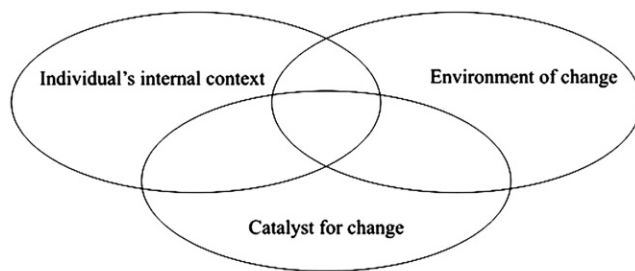
De verandering om te gaan participeren bestaat uit een aantal contexten, dit zijn: een bereidwilligheid vanuit zichzelf, een veranderende omgeving, een katalysator voor verandering (een gebeurtenis, relatie, mentorprogramma, stijl van therapeut die de bereidwilligheid om te veranderen vergroot), de sociale en culturele context en de interacties hiertussen. De contexten en interacties zijn weergegeven in Figuur 3 (Burrows & Needs, 2009).

Om de bereidheid opgang te laten komen om te participeren in de samenleving, komen mensen een aantal barrières of obstakels tegen zoals, niet herkennen van het probleem, laag zelfvertrouwen, niet herkennen van persoonlijke verantwoordelijkheid van het probleem, geen gevoel van urgentie, financiële, sociale en persoonlijke kosten, geen benul hoe de bereidwilligheid zelf te handhaven, ervaren offers meer laten wegen in vergelijking met betekenis van de verandering, de mogelijkheid om echt te veranderen niet zien.

Het 'Readiness to change framework' biedt een nuttig kader voor mensen die geïnteresseerd zijn in het begrijpen en meten van de toenemende bereidheid van mensen om te veranderen, dit kader stelt men in staat om de gebieden van potentieel belang te koppelen aan bestaande maatregelen, theorieën en therapieën, zoals het mentorproject van Kef (2011). Het huidige onderzoek zoomt in op de omgeving van mensen met een visuele beperking. Dit onderzoek geeft de beeldvorming weer vanuit de maatschappij van mensen met een visuele beperking. Dit geeft een invulling aan de sociale en culturele context in het model.

Figuur 2. Cognitief emotioneel model van stigmatisering van zieken en gehandicapten (Fiesler, Lechner & Bos 2008).

General social and cultural context

Figuur 3. The context of change model (Burrows & Needs, 2009)

2.4 Onderzoeksvragen en Hypothesen

Het doel van dit onderzoek is duidelijkheid krijgen over de beeldvorming vanuit de maatschappij over jongvolwassenen met een visuele beperking. Middels het databestand van het longitudinale onderzoek van Kef (2006) kan de stigmatisering vanuit de maatschappij vergeleken worden met de gevoelens, sociale participatie, onderwijs en arbeidsparticipatie van mensen met een visuele beperking. Hier zijn de volgende hoofdvraag en deelvragen voort gekomen. De deelvragen kunnen onderverdeeld worden in twee groepen. Deelvraag 1 tot en met 9 gaan over de beeldvorming vanuit de maatschappij, deelvraag 10 tot en met 16 gaan over de participatie en perceptie van de jongvolwassenen met een visuele beperking.

2.4.1 Stigmatisering vanuit de maatschappij

Hoofdvraag: Wat is de beeldvorming van de omgeving op de sociale participatie van jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking? Verwacht wordt dat de interpretatie van de waarneming van de omgeving van jongvolwassenen met een visuele beperking stigmatiserend is (Fiesler, Lechner & Bos, 2008; Wolffe, 1999). Uit eerder onderzoek is gekomen dat jongeren met een visuele beperking moeilijkheden ondervinden in sociale participatie, onder andere door reacties vanuit de maatschappij (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, 2006, 2011). Dit zal betekenen dat men uit de maatschappij jongvolwassenen met een visuele beperking stigmatiserend zullen behandelen, de

hypothese die bij de hoofdvraag wordt geformuleerd: *De omgeving reageert stigmatiserend op jongvolwassenen met een visuele beperking. Ze zullen een somscore van 56 hebben binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval. Een score van 56 betekent dat de participant het eens is met de stelling die stigmatiserend is tegenover jongvolwassenen met een visuele beperking.*

2.4.2 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij

Deelvraag 1: Wat is de beeldvorming van de omgeving op het behaalde onderwijsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking? Zeer waarschijnlijk reageert de omgeving ook stigmatiserend op de arbeidsparticipatie. De moeilijkheden die jongvolwassenen in de sociale participatie ondervinden slaat ook terug op arbeidsparticipatie (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, 2006, 2011). De hypothese bij deelvraag 1: *Meer dan de helft van de participanten verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking geen vervolgopleiding of een MBO opleiding hebben genoten.*

Deelvraag 2: Wat is de beeldvorming van de omgeving op het onderwijsniveau waar jongvolwassenen met een visuele beperking werken? De hypothese bij deelvraag 2: *Meer dan de helft van de participanten verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking werk doen waar geen vervolgopleiding of een MBO opleiding voor vereist is.*

Deelvraag 3: Wat is de beeldvorming van de omgeving op de werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking. De hypothese bij deelvraag 3: *Meer dan de helft van de participanten verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen.*

Deelvraag 4: Is er een verschil tussen participanten in verwachting van vereiste werkniveau tussen de participanten die een hoog afgerond opleidingsniveau verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking en de participanten die een laag afgerond opleidingsniveau verwachten? De hypothese bij deelvraag 4: *Participanten die een laag opleidingsniveau verwachten, verwachten ook een laag vereist opleidingsniveau voor werk. De participanten die een hoog opleidingsniveau verwachten, verwachten ook een hoog vereist werkniveau.*

Deelvraag 5: Is er een verschil tussen participanten in verwachting van werksituatie tussen de participanten die een hoog opleidingsniveau verwachten en de participanten die een laag opleidingsniveau verwachten? De hypothese bij deelvraag 5: *De participanten die een laag opleidingsniveau verwachten, verwachten ook dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen. De participanten die een hoog opleidingsniveau verwachten, verwachten ook dat jongvolwassenen met een visuele beperking een betaalde baan hebben.*

Deelvraag 6: Wat is de beeldvorming vanuit de omgeving in welke mogelijke sectoren jongvolwassenen met een visuele beperking werken? De hypothese bij deelvraag 6: *Vanuit de omgeving wordt verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking niet in alle sectoren kunnen werken. Zij zullen maximaal verdeeld zijn over acht van de negen gegeven werksectoren.*

2.4.3 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij

De voorgaande verwachtingen worden gecombineerd om verwachtingen uit te spreken voor deelvraag 7 tot en met 9. Deelvraag 7: Is er een verschil tussen participanten in de mate van stigmatisering tussen de participanten die een hoog opleidingsniveau verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking en de participanten die een laag opleidingsniveau verwachten? De hypothese bij deelvraag 7: *Mensen vanuit de omgeving die een laag afgerond opleidingsniveau verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking zullen een hoge score hebben op stigmatisering.*

Deelvraag 8: Is er een verschil tussen participanten in de mate van stigmatisering tussen de participanten die een hoog werkniveau verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking en de participanten die een laag werkniveau verwachten? De hypothese bij deelvraag 8: *Mensen vanuit de omgeving die een laag vereist opleidingsniveau voor werk verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking, zullen een hoge score hebben op stigmatisering.*

Deelvraag 9: Is er een verschil in de mate van stigmatisering tussen de participanten die een betaalde baan verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking en de participanten die werkloosheid of vrijwilligerswerk verwachten? De hypothese bij deelvraag 9: *Mensen vanuit de omgeving die werkloosheid of vrijwilligerswerk verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking, zullen een hoge score hebben op stigmatisering.*

2.4.4 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking

Deelvraag 10: Wat is het behaalde onderwijsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking? Volgens Mc. Donnel (2010) hebben jongeren met een visuele beperking meer tijd nodig voor huiswerk tijdens de opleiding, maar vinden zij geen problemen in moeilijkheid van de opleiding. Hiermee is de hypothese bij deelvraag 10: *Iemand met een visuele beperking kan alle vervolgopleidingen halen.*

Deelvraag 11: Wat is de werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking? Uit eerder onderzoek is gebleken dat jongvolwassenen met een visuele beperking weinig werkervaring hebben (Kirchner & Smith, 2005; McDonnall, 2010). Ze ontvangen het laagste uurloon en kunnen snel hun baan verliezen (Kirchner & Smith, 2005). Door middel van deze bevindingen wordt verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zullen zijn of vrijwilligers werk doen. Bij deelvraag 11 is de hypothese: *Meer dan de helft van de participanten met een visuele beperking is werkloos of doet vrijwilligerswerk.*

Deelvraag 12: Is er een verschil in werksituatie tussen jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau en een laag opleidingsniveau? Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat jongeren die op een VSO school hebben gezeten meer moeite hebben met een reguliere vervolgopleiding en meer moeite hebben met het krijgen van een baan (Mijnals, 2011). Hiermee wordt verwacht in deelvraag 12: *Jongvolwassenen met een visuele beperking die een hoog opleidingsniveau hebben behaald zullen vaker een betaalde baan hebben dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau.*

Deelvraag 13: In welke sectoren werken jongvolwassenen met een visuele beperking? Beelen (2005) heeft onderzocht dat jongvolwassenen met een visuele beperking in een klein aantal arbeidssectoren actief zijn. Bij deelvraag 13 is de hypothese: *Participanten met een visuele beperking zijn niet verdeeld over alle werksectoren.* Van de gevraagde negen werksectoren zullen de jongvolwassenen met een visuele beperking maximaal verdeeld zijn over acht verschillende sectoren.

2.4.5 Gevoel van stigmatisering bij jongvolwassenen met een visuele beperking

Deelvraag 14 In hoeverre voelt een jongvolwassene met een visuele beperking zich gestigmatiseerd? Verwacht wordt dat jongeren zich gestigmatiseerd voelen vanuit de maatschappij (Gold, Shaw & Wolffe, 2010; Kef, 2006, 2011, Wolffe, 1999). De hypothese bij deelvraag 14: *Participanten met een visuele beperking bevinden zich vaak of erg vaak in situaties waarin zij gestigmatiseerd worden.* Het 95% betrouwbaarheidsinterval bevat participanten die vaak of erg vaak in situaties komen waarin zij zich gestigmatiseerd voelen.

2.4.6 vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met gevoel van stigmatisering bij jongvolwassenen met een visuele beperking

Bij deelvraag 15 en 16 worden de eerdere verwachtingen aan elkaar gekoppeld. Deelvraag 15: Is er een verschil in ervaren stigma tussen jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau en de jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau? Bij deelvraag 15 is de hypothese: *Jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau scoren hoger op ervaren stigma dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau.*

Deelvraag 16: Is er een verschil in ervaren stigma tussen jongvolwassenen met een visuele beperking met een betaalde baan en jongvolwassenen met een visuele beperking die werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen? De hypothese bij deelvraag 16: *Jongvolwassenen met een visuele beperking die werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen scoren hoger op ervaren stigma dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een betaalde baan.*

Methode

3.1 Procedure

3.1.1 Procedure participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking

Op de openbare plaatsen in Amsterdam (zie 3.2.1) worden mensen aangesproken en gevraagd of ze vrijwillig en anoniem mee willen doen aan een onderzoek naar beeldvorming van mensen met een visuele beperking. Als zij dit hebben toegezegd, krijgen de participanten een vragenlijst en een pen, zij vullen zelfstandig en anoniem de vragenlijst volledig in, dit duurt ongeveer tien minuten.

Op middelbare scholen en MBO - school wordt eerst telefonisch of per mail toestemming gevraagd aan de leerkracht of schooldecaan, wanneer deze toezegt, wordt een afspraak gemaakt op de school om vragenlijsten uit te delen. Vooraf aan het uitdelen van vragenlijsten in de klaslokalen aan leerlingen van HAVO 4, VWO 5 en MBO niveau 4 wordt mondeling toestemming gevraagd aan de leerlingen. Aan de leerlingen die toestemming hebben gegeven om vrijwillig en anoniem mee te werken aan het onderzoek worden de vragenlijsten uitgedeeld, zodat zij die kunnen invullen. De leerlingen zullen ongeveer tien minuten bezig zijn met invullen, daarna worden de vragenlijsten opgehaald. Iedereen die een vragenlijst heeft ingevuld krijgt een bedankkaartje.

3.1.2 Procedure participanten met een visuele beperking (Kef, 2006)

Respondenten die in het onderzoek van Kef in 1996 hebben meegedaan zijn opnieuw gevraagd om mee te doen met onderzoek door middel van adressen, telefoonnummers, Google, burenscholen, kerken, verenigingen en regionale centra voor begeleiding voor blinden en slechtzienden. Interviews worden individueel afgenomen in de woonsituatie en soms op de werkplek van de respondent. Deze interviews werden gegeven aan de hand van het computerondersteund interview (CATI)

3.2 Participanten

3.2.1 Participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking

Door studenten van de Vrije Universiteit zijn participanten geworven op openbare plaatsen: de Albert Cuyp markt in Amsterdam, de campus van de Universiteit van Amsterdam, de campus van Vrije Universiteit, de campus van Hogeschool van Amsterdam, Amsterdam centraal station, Alkmaar

centraal station, trein van Alkmaar naar Amsterdam, trein van Amsterdam naar Utrecht, buurthuis 'huis van de wijk' in Slotervaart te Amsterdam, Allebéplein te Amsterdam. Op middelbare scholen: Geert Groote College te Amsterdam, Damstede college Amsterdam Noord, Lyceum Schravenlant te Schiedam, ISG arcus te Lelystad. Op een MBO - school: Horizoncollege te Alkmaar. Hieruit zijn 504 participanten geworven in de leeftijd van 14 tot en met 73 jaar met een gemiddelde van 24.2 ($SD = 12.1$) waarvan 202 mannen en 301 vrouwen. De steekproef bestaat uit 91% mensen van Nederlandse afkomst, 3% westers niet-Nederlandse afkomst, 7% Niet-westerse afkomst.

3.2.2 Participanten met een visuele beperking (Kef, 2006)

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de dataset van de longitudinale studie van Kef (2006) van 289 jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking, deze proefpersonen zijn geworven door middel van gegevens van jongvolwassenen met een visuele beperking uit het onderzoek van Sabina Kef in 1996, 70% van de respondenten uit dit eerdere onderzoek hebben meegedaan met het huidige onderzoek.

Een proefpersoon is verwijderd omdat de data van deze persoon niet volledig is. De respondenten zijn in de leeftijd van 20 tot 38 jaar met een gemiddelde van 29.06 ($SD = 5.01$) jaar, waarvan 158 mannen en 131 vrouwen. De steekproef bestaat uit 93% proefpersonen van Nederlandse afkomst, 2% niet-westerse afkomst en 5% heeft een andere afkomst.

3.3 Instrumenten

3.3.1 Instrumenten participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking

Bij de participanten zonder visuele beperking wordt de vragenlijst: 'Vragenlijst over de perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking' afgenomen (bijlage 1, 2 en 3). Deze vragenlijst bevat drie condities. In bijlage 1 is de vragenlijst met een foto van een vrolijk ogende jongvolwassene met een visuele beperking te zien, in bijlage twee is in de vragenlijst een foto van een zielig ogende jongvolwassene met een visuele beperking te zien, in bijlage 3 is de vragenlijst te zien zonder plaatje. De condities zijn willekeurig over de participanten verdeeld.

In deze vragenlijst staan vragen met betrekking tot de arbeidsparticipatie. Aan de participanten wordt gevraagd in welke branche ze denken dat een jongvolwassene met een visuele beperking werkt, welke vervolgopleiding men verwacht dat mensen met een visuele beperking behaalt zullen hebben en op welk niveau men verwacht dat iemand met een visuele beperking werkt. De vragen over onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie zijn voor het huidige onderzoek ontwikkeld. In de vragenlijst worden 14 items gebruikt om stigmatisering te toetsen. De items komen uit verschillende vragenlijsten. De items die samen stigmatisering meten hebben een voldoende interne consistentie, met een Cronbach's alpha van .67. De Cronbach's alpha is uitgerekend op basis van de 14 stigma items. Vooraf zijn item 4,5,9 en 14 omgescoord, de vraagstelling in deze items was negatief.

De vragen: 'Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden.' en 'Het hebben van een romantische relatie met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden.' Zijn ontwikkeld voor de huidige studie.

De vragen: 'Ik zou niet samen willen werken met mensen met een visuele beperking.', 'Ik zou geen contact willen hebben met mensen met een visuele beperking.', 'Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen', 'Mensen met een visuele beperking vermijden bepaalde sociale situaties', 'Mensen met een visuele beperking voelen zich op hun gemak in sociale situaties.', 'Goedziende mensen discrimineren mensen met een visuele beperking.' en 'Mensen met een visuele beperking hebben meer hulp nodig dan er nu al geboden wordt.', zijn gebaseerd op de vragenlijst van

Rithser, Otilingham en Grajales (2003), deze vragenlijst meet het subjectief ervaren van stigma bij adoptie ouders. De Cronbach's alpha van deze vragenlijst is .82. De vragen zijn omgezet om te kunnen gebruiken voor stigma van jongvolwassenen met een visuele beperking.

De vragen: 'Mensen met een visuele beperking hebben meer last van schaamte.' en 'Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking.' zijn gebaseerd op de vragenlijst van Kalichman, Simbayi, Jooste, Toefy, Cain, Cherry en Kagee (2005), deze vragenlijst meet stigmatisering van mensen met aids. De vragenlijst heeft een cronbach's alpha coëfficiënt van .75. De vragen zijn omgezet om te kunnen gebruiken voor stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking.

De vragen: 'Mensen met een visuele beperking maken mij boos.', 'Mensen met een visuele beperking maken mij angstig.' en 'Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op.' zijn gebaseerd op het model van Fiesler, Lechner en Bos (2008). Dit model laat zien dat stigmatisering van mensen met een visuele beperking gebaseerd is op de uiting van drie verschillende emoties namelijk, boosheid, angst en medelijden.

3.3.2 Instrumenten participanten met een visuele beperking (Kef, 2006)

Vanuit de dataset van de longitudinale studie van Kef (2006) worden verschillende vragenlijsten gebruikt. Dit zijn veelal bestaande vragenlijsten of subschalen daarvan. Bij de bepaling van de inhoud van de vragenlijsten en interviews zijn een aantal criteria van belang geweest: de antwoorden moeten vergeleken kunnen worden met resultaten uit onderzoek van Kef (1996) en de resultaten moeten vergeleken kunnen worden met resultaten van mensen zonder beperking.

De vragenlijst introductie en achtergrond waarin wordt gevraagd naar diverse demografische gegevens zoals, geslacht, leeftijd en land van herkomst. De vragenlijst naar opleiding en werk waarin wordt gevraagd wat de hoogst voltooide opleiding is en wat de huidige werksituatie is. De vragenlijst voor Stigmatisatie bevat vier items waarin wordt gevraagd naar de waargenomen discriminatie en stigmatisering, hoe hoger de score, hoe hoger het gevoel van gestigmatiseerd of gediscrimineerd worden. De vragenlijst naar stigmatisering is gebaseerd op een subschaal van de vragenlijst van Ali, Strydom, Hassiotis, Williams en King (2008) die gevoel van discriminatie meet, de subschaal meet de reactie op discriminatie. De items die zijn gebruikt zijn: 'de manier waarop mensen met mij praten maakt me boos.', 'Mensen maken dat ik me verlegen voel.', 'ik zonder me af van andere mensen omdat zij niet aardig tegen me zijn.', 'ik maak me zorgen over hoe mensen zich gedragen tegenover mij.' Volgens Ali et al (2008), heeft de 'reactie op discriminatie schaal' een voldoende interne consistentie, met een gerapporteerde Cronbach's alpha coëfficiënt van .69. In de huidige studie was de Cronbach's alpha coëfficiënt .69.

3.4 Analyseplan

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een descriptief, correlationeel design. Om de hypothesen te toetsen moeten verbanden tussen variabelen worden onderzocht. Er wordt een significantie niveau van $p < .05$ gehanteerd, verbanden met een p - waarde tussen de .05 en de .10, een trend, worden tevens gerapporteerd. De hoofdvraag en deelvraag 1 tot en met 9 worden beantwoord door middel van het databestand uit de samenleving. Deelvragen 10 tot en met 16 worden beantwoord door gebruik te maken van het databestand van Kef (2006).

3.4.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij

Om deelvraag 1 te kunnen beantwoorden wordt een Chi – square test for goodness – of – fit gedaan, hierin wordt het werkelijke aantal proefpersonen dat geen afgeronde vervolgopleiding of een

MBO opleiding verwacht bij jongvolwassenen met een visuele beperking vergeleken met het vooraf voorspelde aantal. Voorspeld wordt dat meer dan de helft van de participanten uit de samenleving denkt dat jongvolwassenen met een visuele beperking geen vervolgopleiding of een MBO opleiding heeft afgerond.

Om deelvraag 2 te kunnen beantwoorden wordt een Chi – square test for goodness – of – fit gedaan, hierin wordt het werkelijke aantal proefpersonen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werk doen waar geen of een MBO opleiding voor nodig is vergeleken met het voorspelde aantal proefpersonen. Voorspeld wordt dat meer dan de helft van de proefpersonen verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking werk doen waar geen of een MBO opleiding voor nodig is.

Om deelvraag 3 te kunnen beantwoorden wordt een Chi – square test for goodness – of – fit gedaan, hierin wordt het werkelijke aantal proefpersonen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen vergeleken met het voorspelde aantal proefpersonen. Voorspeld wordt dat meer dan de helft van de proefpersonen verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen.

Deelvraag 4 wordt beantwoordt door middel van een Chi – squared test for independence. Hierin wordt gekeken of er een verschil is in verwacht werkniveau tussen participanten die een hoog opleidingsniveau verwachten en participanten die een laag opleidingsniveau verwachten.

Deelvraag 5 wordt beantwoordt door middel van een Chi – squared test for independence. Hierin wordt gekeken of er een verschil is in verwachte werksituatie tussen participanten die een hoog opleidingsniveau (Afgerond HBO of WO opleiding) verwachten en participanten die een laag opleidingsniveau (geen vervolgopleiding afgerond, MBO niveau 4) verwachten. Voorspeld wordt dat mensen vanuit de samenleving die een laag opleidingsniveau verwachten hoger scoren op stigmatisering dan mensen uit de samenleving die een hoog opleidingsniveau verwachten.

Deelvraag 6 wordt beantwoordt door middel van frequencies. Hierin wordt gekeken welke werksectoren aangevinkt zijn door de participanten. Voorspeld wordt dat mensen uit de samenleving niet verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking in alle mogelijke sectoren kunnen werken.

3.4.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden worden de scores op de items die stigmatisering meten omgezet in een somscore, deze bevat de score van alle stigma items per proefpersoon. Deze score geeft aan in welke mate de proefpersonen het eens waren met de stellingen over stigmatisering. Aan de hand van de somscore wordt een betrouwbaarheidsinterval en cutoff-points uitgerekend, door middel van deze cutoff-points kan worden berekend hoeveel mensen een lage, gemiddelde of hoge score hebben behaald op de stigmatisering - items. Een score van 56 of hoger als somscore betekent een hoge score op stigmatisering. Het getal 56 is gekozen omdat een score van 56 wordt behaald als een proefpersoon op alle items die stigmatisering meten aangeeft mee eens te zijn of helemaal mee eens te zijn met de voorgelegde stellingen over stigmatisering.

3.4.3 Vergelijking verwachting onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij

Deelvraag 7 tot en met 9 worden beantwoordt door middel van een independent – samples T -test, De variabele ‘verwachtte opleidingsniveau’ wordt gesplitst in hoog (HBO en WO) en laag (geen vervolgopleiding en MBO). De variabele ‘verwachtte werkniveau’ wordt gesplitst in hoog (HBO en WO) en laag (geen vervolgopleiding vereist en MBO). De variabele ‘verwachtte

werksituatie' wordt gesplitst in hoog (parttime en fulltime) en laag (vrijwilligerswerk en werkloosheid). De gesplitste variabelen worden gebruikt als onafhankelijke variabele, de somscore van de stigma items wordt gebruikt als afhankelijke variabele.

Deelvraag 7 maakt gebruik van de variabele 'verwachte opleidingsniveau' waarin wordt voorspeld dat mensen uit de samenleving hoger scoren op stigmatisering wanneer zij een laag opleidingsniveau verwachten dan wanneer zij een hoog opleidingsniveau verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Deelvraag 8 maakt gebruik van de variabele 'verwachte vereist opleidingsniveau' waarin wordt verwacht dat mensen uit de samenleving hoger scoren op stigmatisering wanneer zij een laag vereist opleidingsniveau verwachten dan wanneer zij een hoog vereist opleidingsniveau verwachten voor arbeidsparticipatie bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Deelvraag 9 maakt gebruik van de variabele 'verwachte werksituatie' waarin wordt voorspeld dat mensen uit de samenleving hoger scoren op stigmatisering wanneer zij een lage werksituatie verwachten dan wanneer zij een hoge werksituatie verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking.

3.4.4 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking

Deelvraag 10 tot en met 16 kunnen beantwoordt worden door middel van het databestand van Kef (2006). Deelvragen 10, 11 en 13 worden berekend door middel van een descriptieve methode. Percentage per opleidingsniveau, werksituatie en werksector worden berekend.

Deelvaag 10 wordt beantwoord door middel van frequenties. Hierin wordt gekeken of een jongvolwassene met een visuele beperking alle mogelijke vervolgopleidingen zouden kunnen doen.

Voor deelvraag 11 wordt een Chi – square test for goodness – of - fit afgenomen om de verwachte waarde te vergelijken met de werkelijke waarde, voorspeld wordt dat meer dan de helft van de proefpersonen vrijwilligerswerk doet of werkloos is.

Deelvraag 12 wordt beantwoordt door middel van een Chi – squared test for independence. Hierin wordt gekeken of er een verschil is in werksituatie tussen participanten met een hoog opleidingsniveau (HBO of WO afgerond) en een laag opleidingsniveau (Basisschool tot en met MBO niveau 4), de afhankelijke variabele is 'werksituatie' en de onafhankelijke variabele is 'opleidingsniveau'.

Deelvraag 13 wordt beantwoordt door middel van de dataset van Kef (2005), hierin worden percentages per werksector berekend.

3.4.5 Gevoel van stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking

Om deelvraag 14 te kunnen beantwoorden worden de scores op de items die ervaren stigma meten omgezet in een somscore, deze bevat de score van alle stigma items per proefpersoon. Deze score geeft aan in welke mate de proefpersonen in situaties terecht komen waarin zij worden gestigmatiseerd. Aan de hand van de somscore worden cutoff-points uitgerekend, door middel van deze cutoff-points kan worden berekend hoeveel mensen een lage, gemiddelde of hoge score hebben behaald op de stigmatisering - items. Een score van 16 of hoger als somscore betekent een hoge score op ervaren stigma. Het getal 16 is gekozen omdat een score van 16 wordt behaald als een proefpersoon op alle items die stigmatisering meten aangeeft vaak in situaties te komen waarin de proefpersoon het gevoel heeft gestigmatiseerd te worden.

3.4.6 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met gevoel van stigmatisering

Deelvraag 15 en 16 worden beantwoordt door middel van een independent – samples T- test, De variabele ‘opleidingsniveau’ wordt gesplitst in hoog (HBO en WO) en laag (geen vervolgopleiding tot en met MBO niveau 4). De variabele ‘werksituatie’ wordt gesplitst in hoog (betaalde baan) en laag (vrijwilligerswerk, werkzoekend/werkloos, afgekeurd, huisvrouw/man). De gesplitste variabelen worden gebruikt als onafhankelijke variabele, de somscore van de stigma items wordt gebruikt als afhankelijke variabele.

Deelvraag 15 maakt gebruik van de variabele ‘opleidingsniveau’, hierin wordt voorspeld dat jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau hoger scoren op ervaren stigmatisering dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau. Deelvraag 16 maakt gebruik van de variabele ‘werksituatie’, hierin wordt voorspeld dat jongvolwassenen met een visuele beperking met een lage werksituatie hoger scoren op ervaren stigma dan jongvolwassenen met een visuele beperking die een hoge werksituatie hebben.

Resultaten

4.1 Resultaten participanten uit de maatschappij zonder visuele beperking

Van de 504 participanten uit de samenleving waren 40% mannen en 60% vrouwen. Negentig procent heeft de Nederlandse nationaliteit, 7% is niet-westers en 3% heeft een westerse nationaliteit. Van deze participanten kent 41% iemand met een visuele beperking. De verdeling in opleidingsniveau van deze participanten: 4% heeft alleen basisschool gedaan, 8% heeft VMBO als hoogst afgerond, 16% doet een HAVO opleiding of heeft deze als hoogst afgerond, 19% doet een VWO opleiding of heeft deze als hoogst afgerond, 14% doet een MBO opleiding of heeft deze als hoogst afgerond. 19% doet een HBO opleiding of heeft deze als hoogst afgerond en 22% doet een WO opleiding of heeft deze als hoogst afgerond.

4.1.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij

Hypothese 1 werd getoetst door middel van een Chi – square goodness of fit test. Voorspeld werd dat 50% van de participanten een laag opleidingsniveau zouden verwachten, hiermee werd ‘geen vervolgopleiding’ en een ‘MBO opleiding’ bedoeld. Uit de analyse bleek echter dat er een significant verschil was tussen het voorspelde aantal van 246 proefpersonen dat een laag opleidingsniveau zou verwachten en het geobserveerde aantal proefpersonen van 174 dat een laag opleidingsniveau verwachtte (174), $\chi^2 (1, n = 491) = 42.23, p < .001$. Dit betekende dat hypothese 1 niet aangenomen kon worden, minder dan 50% van de participanten uit de omgeving verwachtte een laag opleidingsniveau bij jongvolwassenen met een visuele beperking (Tabel 2).

Hypothese 2 werd getoetst door middel van Chi – square goodness – of – fit test . Voorspeld werd dat 50% van de participanten zou verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werk deden waar een laag opleidingsniveau (‘geen vervolgopleiding’ of een ‘MBO opleiding’) voor nodig was. Echter uit de analyse bleek dat er een significant verschil was tussen het voorspelde aantal van 246 proefpersonen dat een laag vereist opleidingsniveau zou verwachten en het geobserveerde aantal van 210 proefpersonen dat een laag vereist opleidingsniveau verwachtte bij jongvolwassenen met een visuele beperking (210), $\chi^2 (1, n = 491) = 10.56, p < .001$. Dit betekende dat hypothese 2 niet kon worden aangenomen, minder dan 50% van de participanten uit de samenleving verwachtte een laag vereist opleidingsniveau voor de arbeidsparticipatie (Tabel 2).

Hypothese 3 werd getoetst door middel van een Chi – square goodness – of – fit test. Voorspeld werd dat 50% van de participanten zou verwachten dat jongvolwassenen met een visuele

beperking een lage werksituatie ('werkloosheid' of 'vrijwilligerswerk') zouden hebben. Echter uit de analyse bleek dat er een significant verschil was tussen het voorspelde aantal van 246 proefpersonen dat een lage werksituatie zou verwachten en het geobserveerde aantal van 66 proefpersonen dat een lage werksituatie verwachtte bij jongvolwassenen met een visuele beperking (66), $\chi^2(1, n = 494) = 265.27, p < .001$. Dit betekende dat hypothese 3 niet aangenomen kon worden, minder dan 50% van de participanten uit de samenleving verwachtte werkloosheid of vrijwilligerswerk bij jongvolwassenen met een visuele beperking (Tabel 3).

Hypothese 4 werd getoetst door middel van een Chi – squared test for independence. Voorspeld werd dat participanten uit de samenleving die een laag opleidingsniveau ('geen vervolgopleiding afgerond' of 'afgerond MBO-niveau 4 opleiding') zouden verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking ook een laag vereist opleidingsniveau voor arbeidparticipatie ('geen vervolgopleiding vereist', 'MBO-niveau 4 opleiding vereist') zouden verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Tevens werd voorspeld dat mensen vanuit de samenleving die een hoog opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding) verwachtten ook een hoog vereist opleidingsniveau voor arbeidsparticipatie (vereist HBO of WO opleiding) zouden verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Uit de analyse was gebleken dat er een significant verband was gevonden tussen het verwachte opleidingsniveau vanuit de samenleving en het verwachte werkniveau, $\chi^2(1, n = 489) = 231.73, p < .001, \phi = .69$. Dit betekende dat 89% van de mensen vanuit de maatschappij die een laag opleidingsniveau verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking ook een laag vereist opleidingsniveau verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking, 83% van de mensen die een hoog opleidingsniveau verwachtten, verwachtten ook een hoog werkniveau bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Met deze gegevens kon hypothese 4 worden aangenomen.

Hypothese 5 werd getoetst door middel van een Chi – squared test for independence. Voorspeld werd dat participanten vanuit de samenleving die een laag opleidingsniveau ('geen afgerond vervolgopleiding' of 'MBO niveau 4 opleiding') verwachtten ook verwachtten dat jongvolwassenen met een visuele beperking een lage werksituatie ('werkloosheid' of 'vrijwilligerswerk') hadden. Tevens werd verwacht dat mensen vanuit de samenleving die een hoog opleidingsniveau ('afgerond HBO of WO opleiding') zouden verwachten ook een hoge werksituatie (parttime of fulltime baan) zouden verwachten. Uit de analyse was gebleken dat er een significant verband was tussen het verwachte opleidingsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking vanuit de samenleving en de verwachte werksituatie, $\chi^2(1, n = 488) = 11.78, p < .001, \phi = .16$. Dit betekende dat 91% van de mensen die een hoog opleidingsniveau verwachtten ook een betaalde baan verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking, 21% van de mensen die een laag opleidingsniveau verwachtten, verwachtten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos waren of vrijwilligerswerk deden. Met deze gegevens kon hypothese 5 worden aangenomen.

Hypothese 6 werd getoetst door middel van descriptives. Voorspeld werd dat participanten uit de omgeving niet zouden verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking in alle mogelijke sectoren een betaalde baan zouden kunnen hebben. Proefpersonen konden bij de vraag naar werksector meerdere antwoorden invullen. Alle sectoren werden door de proefpersonen genoemd. Uiteindelijk waren er 1438 bolletjes ingevuld. De meest voorkomende verwachte sector waar iemand met een visuele beperking zou kunnen werken volgens de participanten uit de omgeving was de 'muziek en kunst' sector met 25% daarna kwam het administratieve werk met 11% en als derde de economische sector met 9%. Hypothese 6 werd niet aangenomen omdat alle gegeven sectoren waren gekozen (Tabel 4).

Tabel 2

Verwachting opleidingsniveau en verwachting vereist opleidingsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking vanuit de omgeving (N = 491)

	Verwachting opleidingsniveau	Verwachting vereist opleidingsniveau voor arbeidsparticipatie
Geen vervolgopleiding	6%	7%
MBO	28%	34%
Laag opleidingsniveau	34%	41%
HBO	41%	41%
WO	22%	15%
Hoog opleidingsniveau	63%	56%
Missing	3%	3%

Tabel 3

Verwachting werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking vanuit de omgeving (N = 504)

	Verwachting vanuit samenleving
Werkloos	5%
Vrijwilligerswerk	8%
Werksituatie laag	13%
Parttime	63%
Fulltime	22%
Werksituatie hoog	85%
missing	2%

Tabel 4

Verwachting werksectoren waarin jongvolwassenen met een visuele beperking kunnen werken vanuit de omgeving (N = 504)

	Verwachting vanuit samenleving
Muziek/kunst	25%
Handel/economie	13%
Administratief	11%
Onderwijs	8%
ICT	7%
Juridisch	7%
Zorg	6%
Techniek	2%
Landbouw	1%
Anders	17%

4.1.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij

De hypothese bij de hoofdvraag werd getoetst door middel van een somscore. Voorspeld werd dat de omgeving stigmatiserend reageerde op jongvolwassenen met een visuele beperking. Uit een somscore was gekomen dat de gemiddelde score op alle items die stigmatisering maten bij elkaar was 36.72 ($SD = 5.49$), 95% BI [25.74, 47.41]. Een standaard deviatie hoger dan het gemiddelde was 42.22, 13% van de proefpersonen had een score van 42.22 of hoger. Een hoge score op stigmatisering was 56 ($14*4$). Deze score betekende dat op alle stellingen die stigmatisering maten ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’ gestemd was. Niemand had een score van 56 of hoger. Negentien procent van de proefpersonen stemden ‘neutraal’, ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’, zij hadden een score van 42 of hoger. Dit betekende dat de hypothese bij de hoofdvraag niet kon worden aangenomen, niemand van de proefpersonen had een somscore van 56 of hoger op stigmatisering.

Twee stellingen naar stigmatisering werden door meer dan de helft van de proefpersonen uit de omgeving stigmatiserend beantwoordt, dit waren: ‘Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden.’ 78% van de proefpersonen gaf aan hier niet mee eens te zijn. ‘Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op.’ 54% van de proefpersonen gaf aan het hier mee eens te zijn.

Twee stigma items zijn gesteld over werksituaties: ‘Ik zou niet willen samenwerken met mensen met een visuele beperking.’ 9% van de proefpersonen gaf aan het hier mee eens te zijn. ‘Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking.’ 17% van de proefpersonen was het hier niet mee eens.

Op basis van het model van Fiesler, Lechner en Bos (2008) waren drie items die stigma voorspellen toegevoegd. Mensen die hoog scoorden op deze items zouden ook hoog scoren op de items die stigmatisering maten. De gevoelens die opgeroepen worden bij deze drie items zouden van voorspellende waarde zijn voor de scores op de items die stigmatisering meten.

De somscore van deze drie items was 6.13 ($SD = 1.62$), 95% BI [2.89, 9.37]. Een standaard deviatie hoger dan het gemiddelde was 7.75, 17% had een score van 7.75 of hoger. Een hoge score op deze drie items was 12 ($3*4$). Deze score betekende dat er ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’ werd gestemd op de items. Een klein aantal had een score van 12 of hoger gehaald, dit was 1%. Een score van 9 of hoger betekende dat een proefpersoon ‘neutraal’, ‘mee eens’, ‘helemaal mee eens’ had geantwoord op de stellingen, 7% van de proefpersonen had een score van 9 of hoger. Het item wat boosheid mat had een percentage van 1% van de proefpersonen die een score hadden van ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’. Het item dat angst mat had een percentage van 3% van de proefpersonen die een score hadden van ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’. Het item dat medelijden mat had een percentage van 54% van de proefpersonen met een score van ‘mee eens’ of ‘helemaal mee eens’. Deze drie voorspellende items hadden een positieve middelgrote correlatie met de items die stigma maten, $r = .43$, $n = 504$, $p < .001$, hoge scores op de items gebaseerd op het model van Fiesler et al. (2008) werden in verband gebracht met hoge scores op de items die stigmatisering maten. Dit zou kunnen betekenen dat de drie items een voorspellende waarde hadden voor de items die stigmatisering maten.

4.1.3 Vergelijking verwachte arbeidsparticipatie en onderwijsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij

Hypothese 7 werd getoetst door middel van een independent –samples t – test. Voorspeld werd dat mensen vanuit de omgeving die een laag opleidingsniveau (‘geen afgeronde vervolgopleiding’ of ‘afgerond MBO niveau 4 opleiding’) verwachtten een hogere score zouden hebben op stigmatisering dan mensen vanuit de maatschappij die een hoog opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding) verwachtten. De scores op stigmatisering werden vergeleken tussen de groep

die een lage opleidingsniveau verwachtte en de groep die een hoge opleidingsniveau verwachtte. De resultaten uit Tabel 4 laten zien dat er een significant verschil was gevonden in de scores voor de groep die een laag opleidingsniveau verwachtte en de groep die een hoog opleidingsniveau verwachtte, $t(484) = 6.65, p < .00$ (tweezijdig). De omvang van het verschil in gemiddelde (verschil in gemiddelde = 3.34, 95% BI: 2.35 tot 4.33) was middelgroot (eta squared .08). Dit betekende dat hypothese 7 aangenomen kon worden, mensen vanuit de maatschappij die een laag opleidingsniveau verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking reageerden meer stigmatiserend op jongvolwassenen met een visuele beperking dan mensen uit de maatschappij die een hoog opleidingsniveau verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking.

Hypothese 8 werd getoetst door middel van een independent – samples t – test. Voorspeld werd dat mensen vanuit de omgeving die een laag vereist opleidingsniveau voor werk ('geen vervolg opleiding vereist' of 'vereist afgeronde MBO niveau 4 opleiding') verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking een hogere score zouden hebben op stigmatisering dan mensen uit de omgeving die een hoog vereist opleidingsniveau (vereist afgerond HBO of WO opleiding) verwachtten. De scores op stigmatisering zijn vergeleken tussen de groep die een laag werkniveau verwachtte en de groep die een hoog werkniveau verwachtte. De resultaten uit Tabel 5 laten zien dat er een significant verschil was gevonden in de scores tussen de groep die een laag werkniveau verwachtte en de groep die een hoog werkniveau verwachtte $t(484) = 5.78, p < .001$ (tweezijdig). De omvang van het verschil in gemiddelde (verschil gemiddelde = 2.83, 95% BI: 1.87 tot 3.80) was matig (eta squared = .06). Dit betekende dat hypothese 8 aangenomen kon worden, mensen vanuit de maatschappij die een laag vereist opleidingsniveau verwachtten voor werk reageerden meer stigmatiserend op jongvolwassenen met een visuele beperking dan mensen uit de omgeving die een hoog vereist opleidingsniveau verwachtten.

Hypothese 9 werd getoetst door middel van een independent – samples t – test. Voorspeld werd dat mensen vanuit de omgeving die een lage werksituatie ('werkloosheid' of 'vrijwilligerswerk') verwachtten bij jongvolwassenen met een visuele beperking een hogere score hadden op stigmatisering dan mensen uit de maatschappij die een hoge werksituatie verwachtten ('parttime baan' of 'fulltime baan'). De scores op stigmatisering werden vergeleken tussen de groep die een lage werksituatie verwachtte en de groep die een hoge werksituatie verwachtte. De resultaten uit Tabel 6 laten zien dat er een significant verschil was gevonden tussen de groep die een lage werksituatie verwachtte en de groep die een hoge werksituatie verwachtte $t(489) = 4.73, p < .001$ (tweezijdig). De omvang van het verschil in gemiddelde (verschil in gemiddelde = 3.37, 95% BI: 1.97 tot 4.77) was klein (eta squared = .04). Dit betekende dat hypothese 9 werd aangenomen, mensen uit de omgeving die verwachtten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos waren of vrijwilligerswerk deden scoorden hoger op stigmatisering.

Als laatste werd de proefpersonen gevraagd om in te vullen hoe eerlijk ze zijn geweest bij het invullen van de vragenlijst. De maximale score om te halen was 85. Het gemiddelde was 72.53 (SD = 21.69), BI [29.15;85.00]. De maximale score zit binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval, dit zou kunnen betekenen dat de participanten uit de samenleving eerlijk hebben geantwoord op de vragen, deze score zou ook kunnen impliceren dat de proefpersonen sociaal wenselijk hebben geantwoord op de vraag naar eerlijkheid.

Tabel 4

Gemiddelde stigmatisering voor de groep die een laag opleidingsniveau (geen vervolgopleiding, MBO) verwacht en de groep die een hoog opleidingsniveau (HBO, WO) verwacht (N = 486)

	Verwachting laag opleidingsniveau		Verwachting hoog opleidingsniveau		t waarde
	M	SD	M	SD	
Stigmatisering	38.86	5.74	35.52	5.04	6.65*

* $p < .001$

Tabel 5

Gemiddelde stigmatisering voor de groep die een laag werkniveau (geen vervolgopleiding vereist, vereist MBO – niveau) verwacht en de groep die een hoog werkniveau (vereist HBO – niveau, vereist WO- niveau) verwacht (N = 486)

	Verwachting laag werkniveau		Verwachting hoog werkniveau		t
	M	SD	M	SD	
Stigmatisering	38.34	5.52	35.50	2.21	5.78*

* $p < .001$

Tabel 6

Gemiddelde stigmatisering voor de groep die een lage werksituatie (werkloos, vrijwilligerswerk) verwacht en de groep die een hoog werksituatie (parttime baan, fulltime baan) verwacht (N = 491)

	Verwachting laag werksituatie		Verwachting hoog werksituatie		t
	M	SD	M	SD	
Stigmatisering	39.62	5.16	36.25	5.42	4.73*

* $p < .001$

4.2 Resultaten dataset jongvolwassenen met een visuele beperking (Kef, 2006).

4.2.1 Onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking

Hypothese 10 werd getoetst door middel van descriptives, frequencies. Voorspeld werd dat iemand met een visuele beperking alle vervolgopleidingen kon halen. De jongvolwassenen met een visuele beperking waren verdeeld over alle vervolgopleidingen, de meeste jongvolwassenen met een visuele beperking hadden HAVO, VWO, MBO – 2 t/m MBO – 4 als hoogst afgeronde opleiding (Tabel 7). Dit betekende dat hypothese 10 kon worden aangenomen, een jongvolwassene met een visuele beperking zou alle vervolgopleidingen kunnen afronden.

Hypothese 11 werd getoetst door middel van een chi – squared goodness – of – fit test. Voorspeld werd dat 50% van de jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos was of vrijwilligerswerk deed. Echter uit de analyse is gebleken dat er een significant verschil was in aantal proefpersonen dat werkloos was of vrijwilligerswerk deed in de huidige studie ($n = 46$) vergeleken met het aantal van 112 dat werd verwacht, $\chi^2(1, n = 223) = 78.14, p < .001$. In de analyse werd gebruik

gemaakt van de eerst aangegeven werksituatie. In totaal deden 75 proefpersonen vrijwilligerswerk, dit deden zij 0 tot 24 uur per week met een gemiddelde van 5.43 ($SD = 4.81$). Dit betekende dat hypothese 11 niet aangenomen kon worden, minder dan 50% van de jongvolwassenen met een visuele beperking was werkloos of deed vrijwilligerswerk (Tabel 8).

Hypothese 12 werd getoetst door middel van een Chi – squared test for independence. Voorspeld werd dat jongvolwassenen met een visuele beperking die een hoog opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding) hadden behaald vaker een hoge werksituatie (betaalde baan) hadden dan jongvolwassenen met een visuele beperking die een laag opleidingsniveau (Basisschool tot en met afgerond MBO niveau 4) hadden behaald. Uit de analyses is gebleken dat er een significant verschil was tussen opleidingsniveau en werksituatie, $\chi^2 (1, n = 210) = 13.73, p < .001, \phi = .27$. Participanten met een hoog afgerond opleidingsniveau hadden vaker een betaalde baan dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag afgerond opleidingsniveau, dit betekende dat hypothese 12 aangenomen kon worden.

Hypothese 13 werd getoetst door middel van descriptives, frequenties. Voorspeld werd dat jongvolwassenen met een visuele beperking niet verdeeld zouden zijn over alle mogelijke werksectoren. De participanten waren werkzaam in negen van de negen werksectoren. De sector waar de meeste mensen met een visuele beperking werkten was administratief werk met 15%, daarna kwam de ICT met 9%, als derde werkte 7% in de kinderzorg/onderwijs. 15% gaf aan ergens anders te werken dan de keuze opties, dit waren settings als eigen bedrijf, kunst en algemene dienstverlening, deze resultaten kwamen uit het databestand van Kef (2005). Dit betekende dat hypothese 13 niet werd aangenomen, jongvolwassenen met een visuele beperking konden in alle mogelijke werksectoren een baan vinden (Tabel 9).

Tabel 7

Opleidingsniveau Jongvolwassenen met een visuele beperking (N = 289)

	Hoogst voltooide opleiding
Basisschool	2%
LBO, MAVO, VMBO, MBO 1, AVO-onderbouw (eerste 3 jaar HAVO/VWO)	9%
HAVO, VWO, MBO-2 t/m MBO-4	46%
Laag opleidingsniveau	57%
HBO, WO	37%
Hoog opleidingsniveau	37%
Anders	6%

Tabel 8

Werksituatie jongvolwassenen met een visuele beperking (N = 289)

	Eerste werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking	Werksituatie jongvolwassenen met een visuele beperking, voornaamste werksituatie + nevenactiviteiten
Vrijwilligerswerk	3%	27%
Afgekeurd	4%	15%
Werkzoekend/werkloos	6%	7%
Niet werkzoekend (Huisvrouw, huisman)	2%	3%
Werkzaam in sociale arbeidsvoorziening	1%	2%
Lage werksituatie	16%	54%
Betaald werk	61%	65%
Hoge werksituatie	61%	65%
Studerend	21%	25%
Anders	2%	4%

Tabel 9

Percentage werksectoren waar jongvolwassenen met een visuele beperking werkzaam zijn (N = 134)

	Percentage jongvolwassenen met een visuele beperking werkzaam in werksector
Administratief	15%
ICT	9%
Zorg	6%
Onderwijs	7%
Juridisch	2%
Landbouw	2%
Handel/economie	5%
Techniek	9%
Anders	15%

4.2.2 Gevoel van stigma van jongvolwassenen met een visuele beperking

Hypothese 14 werd getoetst middels een somscore. Voorspeld werd dat jongvolwassenen met een visuele beperking zich vaak of erg vaak in situaties zouden bevinden waarin zij zich gestigmatiseerd voelden. Uit een somscore van de items die ervaren stigma maten, was gekomen dat het gemiddelde op alle stigma-items bij elkaar was 8.05 (SD = 2.39), 95% BI [3.27, 12.83]. Een standaard deviatie boven het gemiddelde was 10.44, 14 % van de proefpersonen had een score van 10.44 of hoger. Een hoge score op de mate van gevoel van gestigmatiseerd worden was 16 (4*4), deze score betekende het gevoel vaak of erg vaak in situaties te komen waarin gestigmatiseerd werd. Geen proefpersoon had een score van 16 of hoger. Een klein aantal proefpersonen had een score van 12 of hoger, wat betekende dat deze proefpersonen zich soms in situaties bevonden waarin hij of zij het gevoel had gestigmatiseerd te worden, dit was 9%. Dit betekende dat hypothese 14 niet

aangenomen kon worden, geen van de jongvolwassenen met een visuele beperking gaf aan zich vaak of erg vaak in situaties te bevinden waarin zij het gevoel hadden gestigmatiseerd te worden.

4.2.3 Vergelijking onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie met gevoel van stigma van jongvolwassenen met een visuele beperking

Hypothese 15 werd getoetst door middel van een independent – samples t – test. Voorspeld werd dat jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau (geen afgerond vervolgopleiding tot een afgeronde MBO niveau 4 opleiding) vaker het gevoel zouden hebben zich in stigmatiserende situaties bevinden dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding). De resultaten van Tabel 10 laten zien dat er een trend was gevonden in het verschil tussen de groep met een laag afgerond opleidingsniveau en de groep met een hoog afgerond opleidingsniveau $t(269) = 1.79, p = .07$ (tweezijdig). De omvang van het verschil in gemiddelde (verschil in gemiddelde = .53, 95% BI: -.052 tot 1.11) was klein (eta squared = 0.01). Dit betekende dat jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag afgerond opleidingsniveau hoger scoorden op ervaren stigmatisering, hypothese 15 werd hiermee aangenomen.

Hypothese 16 werd getoetst door middel van een independent – samples t – test. Voorspeld werd dat jongvolwassenen met een visuele beperking die een lage werksituatie ('werkloosheid' of 'vrijwilligerswerk') meer het gevoel hadden zich in stigmatiserende situaties te bevinden dan jongvolwassenen met een visuele beperking die een hoge werksituatie ('vaste baan') hadden. De resultaten uit Tabel 11 laten zien dat er geen significant verschil was gevonden in de score op ervaren stigma tussen de groep met een lage werksituatie en de groep met een hoge werksituatie $t(219) = 1.59, p = .11$ (tweezijdig). De omvang van het verschil in gemiddelde (verschil in gemiddelde = .63, 95% BI: -.15 tot 1.41) was klein (eta squared = .01). Dit betekende dat jongvolwassenen met een visuele beperking die werkloos waren of vrijwilligerswerk deden zich niet vaker gestigmatiseerd voelden dan jongvolwassenen met een vaste baan, met deze gegevens werd hypothese 16 verworpen.

Tabel 10

Gemiddelde score ervaren stigma voor de groep met een laag opleidingsniveau (hoogst afgeronde opleiding is basisschool tot en met MBO - niveau 4) en de groep met een hoog opleidingsniveau (hoogst afgeronde opleiding is HBO of WO) (N = 271)

	Laag opleidingsniveau		Hoog opleidingsniveau		t
	M	SD	M	SD	
Ervaren stigma	8.22	2.47	7.69	2.20	1.79*

$p < .1$

Tabel 11

Gemiddelde score ervaren stigma voor de groep met een lage werksituatie (werkloos, afgekeurd, vrijwilligerswerk) en de groep met een hoge werksituatie (betaald werk) (N = 221)

	Laag werksituatie		Hoog werksituatie		t
	M	SD	M	SD	
Ervaren stigma	8.48	2.46	7.85	2.39	Niet significant

Discussie

Het doel van deze studie was duidelijkheid verkrijgen over hoe er vanuit de maatschappij gedacht werd over jongvolwassenen met een visuele beperking. Voorspeld werd dat de visie van de omgeving op jongvolwassenen met een visuele beperking stigmatiserend is (Fiesler, Lechner & Bos, 2008; Wolffe, 1999).

5.1 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie, verwachting vanuit de maatschappij

Voorspeld werd dat de omgeving stigmatiserend zou reageren op de onderwijs en arbeidsparticipatie. Uit eerder onderzoek is gebleken dat jongvolwassenen met een visuele beperking zich gestigmatiseerd voelen door reacties uit de omgeving (Gold, Shaw & Wolffe, 2010, Kef, 2006 & 2011). Deze reacties zouden kunnen gaan over de onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie.

Uit de resultaten is gekomen dat de meeste proefpersonen uit de omgeving de verwachting hebben dat jongvolwassenen met een visuele beperking een HBO opleiding hebben genoten, de minste participanten verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking geen vervolgopleiding genoten hebben. De meeste mensen verwachten dat iemand met een visuele beperking werk doet op MBO of HBO niveau. Vrijwel alle mensen uit de maatschappij die een hoog afgerond opleidingsniveau verwachten, verwachten tevens dat jongvolwassenen met een visuele beperking werk doen waar een hoog opleidingsniveau voor vereist is. Omgekeerd is dit ook het geval, de meeste mensen uit de maatschappij die een laag afgerond opleidingsniveau verwachten, verwachten een laag vereist opleidingsniveau voor arbeidsparticipatie. Vrijwel het overgrote deel van de participanten heeft aangegeven te denken dat jongvolwassenen met een visuele beperking betaald werk zouden kunnen doen. Mensen uit de omgeving die een laag afgerond opleidingsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking verwachten, verwachten ook een lage werksituatie (zoals werkloosheid of vrijwilligerswerk). Een kanttekening hierbij is dat het gaat om een klein percentage mensen die deze verwachting hebben. Een groot percentage van de mensen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking een hoog afgerond opleidingsniveau hebben genoten, verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking een betaalde baan hebben. Ongeacht het opleidingsniveau wordt vanuit de maatschappij verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking een betaalde baan zullen hebben. Vanuit de omgeving wordt verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking in alle sectoren zouden kunnen werken, het grootste percentage mensen verwacht dat iemand met een visuele beperking in de muziek of kunst sector werkt.

Mensen vanuit de omgeving hebben redelijk positieve verwachtingen rondom de onderwijs en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking. De meeste mensen denken dat jongvolwassenen met een visuele beperking een hoge vervolgopleiding afgerond hebben en een betaalde baan hebben op hoog niveau. Dit zou kunnen leiden tot overschatting van de capaciteiten van jongvolwassenen met een visuele beperking. Overschatting van capaciteiten komt niet overeen met eerder onderzoek. Wolffe (1999) heeft gevonden dat er vanuit de maatschappij onderschatting van capaciteiten van jongvolwassenen met een visuele beperking heerst.

5.2 Stigmatisering vanuit de maatschappij

Uit de resultaten is gebleken dat een klein percentage van de participanten uit de omgeving stigmatiserend heeft geantwoord op de stellingen die stigma meten, dit zou kunnen berusten op toeval. Dit betekent dat er vanuit de maatschappij waarschijnlijk nauwelijks tot geen stigmatiserende gedachten zijn over jongvolwassenen met een visuele beperking. Dit sluit niet aan bij eerder onderzoek. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat jongvolwassenen met een visuele beperking zich gestigmatiseerd voelden door reacties uit de maatschappij (Gold, Shaw & Wolffe,

2010; Kef, 2006, 2011). Twee stellingen naar stigmatisering worden door meer dan de helft van de proefpersonen uit de omgeving stigmatiserend beantwoordt, dit zijn: 'Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden.' En 'Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op.'

De hoge scores op deze twee items zouden kunnen betekenen dat proefpersonen in het algemeen niet stigmatiserend reageren, maar een vriendschap opbouwen met iemand met een visuele beperking een stapje te ver vinden. Deze mogelijke oorzaak kan bevestigd worden door eerder onderzoek, uit onderzoek van Kef (2006) komt dat jongvolwassenen met een visuele beperking een kleiner sociaal netwerk hebben. Aan de andere kant zouden deze scores kunnen impliceren dat de andere items die stigmatisering meten niet duidelijk genoeg waren, items over vriendschap en medelijden zouden misschien makkelijker te visualiseren zijn voor mensen vanuit de maatschappij. Het zou kunnen dat er vanuit de maatschappij meer stigmatisering is dan dat er in deze studie naar voren is gekomen.

Om stigmatisering te kunnen voorspellen is gebruik gemaakt van het cognitief emotioneel model van stigmatisering van zieken en gehandicapten (Fiesler, Lechner & Bos, 2008). Dit model is in de stigmatisering vragenlijst tot uiting gekomen in drie items. Deze drie items bevatten de emoties boos, angst en medelijden. Deze drie emoties zouden worden opgeroepen als men iemand met een visuele beperking tegenkomt. De emoties kunnen stigmatiserende gedachten oproepen. Er is een verband gevonden tussen deze drie voorspellende items en de items die stigmatisering meten. Het zou kunnen dat deze drie items een voorspellende waarde hebben voor de antwoorden op de stigma items. Uit het huidige onderzoek is gebleken dat er weinig stigmatiserende reacties zijn op jongvolwassenen met een visuele beperking vanuit de omgeving, dit zou kunnen impliceren dat jongvolwassenen met een visuele beperking weinig stigmatiserende emoties oproepen bij anderen.

De proefpersonen uit de omgeving hebben aangegeven dat zij geen tot weinig angst of boosheid voelen wanneer zij aan mensen met een visuele beperking denken. Meer dan de helft van de proefpersonen geeft aan dat iemand met een visuele beperking medelijden opwekt.

Volgens het model staan de ernst van de beperking, openheid over de beperking en persoonlijke verantwoordelijkheid voor de beperking in verband met de emoties die iemand kan krijgen als hij of zij te maken krijgt met iemand met een visuele beperking. De drie eigenschappen van de jongvolwassene met een visuele beperking zijn niet opgenomen in de vragenlijst. Dit zou kunnen betekenen dat deze eigenschappen van belang zijn voor de emoties die ze bij anderen kunnen oproepen. Naar aanleiding van de huidige studie zou geconcludeerd kunnen worden dat medelijden meer losstaat van het model dan de andere emoties.

Deze studie heeft een bijdrage geleverd aan de sociale en culturele context van het 'Readiness to change' model (Burrows & Needs, 2010). Door middel van deze studie is er duidelijkheid verkregen in de beeldvorming vanuit de maatschappij over jongvolwassenen met een visuele beperking. De sociale en culturele context van jongvolwassenen met een visuele beperking zou als niet stigmatiserend beschouwd kunnen worden, veel mensen voelen medelijden, maar het zou kunnen dat zij dit niet laten blijken door niet anders te reageren op jongvolwassenen met een visuele beperking dan op mensen zonder deze beperking. Deze medelijdende gedachten zouden dan niet omgezet worden in op medelijden berustte reacties.

Verder onderzoek is nodig om meer duidelijkheid te kunnen verkrijgen in de andere domeinen van het 'Readiness to change' model (Burrows et al. 2010). Een suggestie voor verder onderzoek is het mentor - support project van Kef (2011), dit project past in het katalysator domein van het 'Readiness to change model'. Een mentor zou de bereidheid om te willen participeren in de samenleving kunnen verhogen. De huidige studie heeft onderzoek gedaan naar stigmatisering vanuit

de maatschappij over jongvolwassenen met een visuele beperking in de onderwijs en arbeidsparticipatie en heeft hiermee meer duidelijkheid verkregen in de sociale en culturele omgeving. De mate van stigmatisering van werkgevers op jongvolwassenen met een visuele beperking op de arbeidsmarkt, zou een suggestie kunnen zijn voor vervolgonderzoek, dit is een onderwerp wat nog niet eerder is onderzocht. De werkplek is een belangrijk deel van de leefomgeving van mensen en heeft daarmee een grote invloed op de bereidheid om te willen participeren in de samenleving.

5.3 Vergelijking verwachte onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie met stigmatisering vanuit de maatschappij

Mensen die een laag opleidingsniveau of een laag vereist opleidingsniveau (geen afgeronde vervolgopleiding of een MBO opleiding) voor arbeidsparticipatie verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking scoren hoger op stigmatisering dan mensen die een hoog opleidingsniveau of hoog vereist opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding) verwachten bij jongvolwassenen met een visuele beperking. Tevens de mensen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen, scoren hoger op stigmatisering dan mensen die verwachten dat jongvolwassenen met een visuele beperking een betaalde baan hebben. Stigmatisering kan gedeeltelijk verklaard worden door een stigma op onderwijsparticipatie en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking. Als er vanuit de maatschappij stigmatiserend gereageerd wordt op jongvolwassenen met een visuele beperking, dan zou dit op het domein arbeidsparticipatie kunnen zijn.

Mensen uit de omgeving hebben aangegeven eerlijk te hebben meegedaan aan het onderzoek. Dit zou impliceren dat de antwoorden die de participanten hebben gegeven op de vragen goed te gebruiken zijn, tevens is deze vraag onderhevig aan sociale wenselijkheid en zouden de participanten om sociaal wenselijk te willen antwoorden hoge scores ingevuld hebben bij deze vraag.

Een aantal kanttekeningen kunnen bij de vragenlijst voor de mensen uit de omgeving geplaatst worden. De vragenlijst is afgenomen in de Randstad, dit zou een vertekend beeld kunnen geven van mensen uit de maatschappij. Het zou kunnen dat mensen van het platteland anders denken tegenover jongvolwassenen met een visuele beperking. De vragenlijst is afgenomen bij een grote steekproef van mensen met verschillende opleidingsniveaus en afkomst, tevens is er een grote leeftijdsrange en aantal mannen en vrouwen is redelijk in verhouding. Dit maakt de steekproef meer representatief voor de maatschappij.

De interne consistentie van de vragenlijst over stigmatisering vanuit de omgeving was voldoende, dit betekent dat de items betrouwbaar waren. Het zou kunnen dat participanten een aantal vragen niet goed hebben begrepen omdat deze te vaag geformuleerd zouden zijn. Tevens is er het gevaar dat mensen uit de omgeving niet alleen aan blinden en slechtzienden dachten, maar misschien ook aan mensen die geen hinder ondervinden van de beperking, bijvoorbeeld mensen die een bril dragen en daardoor geen verminderd zichtvermogen meer hebben.

Bij de ontwikkeling van de vragen van de vragenlijst kan een kanttekening gezet worden. Bij de vragen naar de arbeidsparticipatie hebben de participanten geen antwoordmogelijkheid gehad 'alle onderwijsniveaus/werkniveaus/werksituaties zijn mogelijk'. Als participanten verwachtten dat jongvolwassenen met een visuele beperking alle onderwijsniveaus zouden kunnen halen, zouden participanten hebben gekozen voor het gemiddelde (MBO/HBO) of het hoogst mogelijke (WO). Als participanten verwachtten dat jongvolwassenen met een visuele beperking parttime, fulltime en vrijwilligerswerk zouden kunnen doen, hebben ze nu moeten kiezen tussen een van de drie opties.

Stigmatisering is moeilijk te meten, de kans op sociaal wenselijkheid is bij het invullen van vragenlijsten groot. Mensen kunnen in een vragenlijst aangeven dat zij tolerant zijn tegenover jongvolwassenen met een visuele beperking, in de praktijk zouden deze personen misschien anders reageren, minder tolerant zijn.

5.4 Onderwijsparticipatie en arbeidparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking

Jongvolwassenen met een visuele beperking kunnen alle vervolgoopleidingen doen. De meeste jongvolwassenen met een visuele beperking hebben een MBO, HBO of WO opleiding afgerond. Dit wordt bevestigd door onderzoek van Mc. Donnal (2010). Dit zou kunnen komen door technische aanpassingen in het onderwijs, waardoor studeren met een visuele beperking vergemakkelijkt wordt. Meer dan de helft van de jongvolwassenen heeft een betaalde baan. Dit is tegenstrijdig met resultaten uit eerder onderzoek (Goertz, Van Lierop, Houkes & Nijhuis, 2010; Mc. Donnal, 2010). Hierin is geen onderscheid gemaakt tussen fulltime en parttime banen, het zou kunnen dat de participanten met een visuele beperking grotendeels een parttime baan hebben en deze combineren met vrijwilligerswerk, een studie of gedeeltelijk afgekeurd zijn. Een andere oorzaak zou kunnen zijn dat de participanten een baan hebben die onder hun opleidingsniveau is.

Jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog afgerond opleidingsniveau hebben vaker een betaalde baan dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau. Dit komt niet overeen met resultaten uit eerder onderzoek, Mc. Donnal (2010) heeft gevonden dat het onderwijsniveau geen invloed zou hebben op arbeidsparticipatie. Het zou kunnen dat de jongvolwassenen met een visuele beperking die een MBO of geen vervolgoopleiding hebben gedaan op het voorbereidend speciaal onderwijs hebben gezeten, dan zou deze bevinding aansluiten bij eerder onderzoek (Mijnals, 2011). Een andere oorzaak zou kunnen zijn dat adolescenten met een visuele beperking die hoger onderwijs volgen meer kans zouden hebben om autonomie te ontwikkelen en daarmee intrinsieke motivatie hebben om verder te studeren en te zoeken naar een baan. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat jongvolwassenen met een visuele beperking die geen vervolgoopleiding of een MBO opleiding afgerond hebben meer last hebben van barrières die jongvolwassenen met een visuele beperking ondervinden bij het zoeken naar een baan, zij zullen meer last kunnen hebben van individualisatie, bureaucratie van de politiek, vraag naar flexibel inzetbare mensen en de visuele beperking zelf (Schuman, 2000).

De jongvolwassenen met een visuele beperking zijn werkzaam in alle aangegeven sectoren, dit sluit niet aan bij bevindingen uit eerder onderzoek (Mijnals, 2011). Het zou kunnen dat de dataset die gebruikt is bij het onderzoek van Mijnals (2011) jongere participanten bevatte waardoor er minder spreiding zou zijn in arbeidsparticipatie. De meeste jongvolwassenen met een visuele beperking werken in de administratieve sector, dit komt overeen met resultaten uit eerder onderzoek van Beelen (2005). Werkplekken kunnen aangepast worden aan de beperking waardoor het werken een stuk makkelijker wordt gemaakt, dit zou een oorzaak kunnen zijn waardoor jongvolwassenen in elke sector zouden kunnen werken. Een andere oorzaak voor deze bevinding zou kunnen zijn dat jongvolwassenen met een visuele beperking vooral de lagere functies bekleden en daarmee in meerdere sectoren terecht kunnen (Beelen, 2005).

5.5 Gevoel van stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking

Jongvolwassenen komen niet vaak in situaties waarin zij zich gestigmatiseerd voelen. De resultaten over stigmatisering zouden op toeval kunnen berusten. Er is een trend gevonden in de relatie tussen het opleidingsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking en ervaren stigma. Jongvolwassenen met een laag opleidingsniveau (basisschool tot en met een afgeronde MBO- niveau 4 opleiding) ervaren meer stigmatiserende situaties dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog opleidingsniveau (afgerond HBO of WO opleiding). Het zou kunnen dat de jongvolwassenen met een visuele beperking met een laag opleidingsniveau minder autonomie hebben ontwikkeld en zich daarmee meer aangesproken voelen op stigmatiserende reacties vanuit de maatschappij dan jongvolwassenen met een visuele beperking met een hoog afgerond opleidingsniveau. Een andere oorzaak zou kunnen zijn dat jongvolwassenen met een visuele beperking en een laag afgerond opleidingsniveau meer moeite hebben met het vinden van een vaste baan en daarmee meer moeite hebben in sociale participatie. Dit zou kunnen kloppen met het model van de ICF (WHO, 2002). Participatie en activiteiten zijn laag wat als gevolg heeft dat de gezondheidstoestand verlaagt en jongvolwassenen met een visuele beperking zich vaker gestigmatiseerd voelen.

Er is geen verschil gevonden in ervaren stigma tussen jongvolwassenen met een visuele beperking met een betaalde baan en jongvolwassenen met een visuele beperking die werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen. Werksituatie heeft geen invloed op ervaren stigma situaties, dit ligt niet in de lijn der verwachtingen, mensen die geen betaalde baan kunnen vinden zouden meer stigmatiserende situaties tegen moeten komen. Een oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat de jongvolwassenen met een visuele beperking die werkloos zijn of vrijwilligerswerk doen, hier niet zo tevreden over zijn als de jongvolwassenen met een visuele beperking die een betaalde baan hebben, dit zou verder onderzocht kunnen worden. Hierdoor zou het kunnen zijn dat de jongvolwassenen met een visuele beperking zonder betaalde baan niet in meer stigmatiserende situaties komen. Een kanttekening die hierbij gezet kan worden, er is geen onderscheid gemaakt tussen jongvolwassenen die blind zijn en jongvolwassenen die slechtziend zijn. Uit eerder onderzoek is gebleken dat mensen die slechtziend zijn meer moeilijkheden ervaren in sociale participatie (Gold, Shaw & Wolffe, 2010). Door deze moeilijkheden in sociale participatie zouden jongvolwassenen die slechtziend zijn meer stigmatisering kunnen ervaren, dit zal in vervolgonderzoek verder onderzocht moeten worden.

5.6 Vergelijking verwachting uit omgeving en jongvolwassenen met een visuele beperking

Het vanuit de maatschappij verwachte onderwijsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking komt redelijk overeen met het werkelijke onderwijsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking. Tevens komt de verwachte werksituatie redelijk overeen met de werkelijke werksituatie. Er is ook een overeenkomst in de werksectoren gevonden, vanuit de maatschappij wordt verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking in alle sectoren zouden kunnen werken, in werkelijkheid is dit ook zo. De top drie verschilt wel. De verwachting van mensen uit de omgeving was dat jongvolwassenen met een visuele beperking werken in de 1. muziek/kunst sector, 2. economische sector en de 3. administratieve sector. De werkelijke top 3 van werksectoren bij jongvolwassenen met een visuele beperking is 1. Administratieve sector, 2. Techniek en 3. ICT. Aan de jongvolwassenen met een visuele beperking is niet gevraagd op welk niveau zij werken, waardoor er in deze studie geen vergelijking kan worden gemaakt tussen het verwachte werkniveau en het werkelijke werkniveau.

Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat er vanuit de maatschappij een redelijk goed beeld is ontstaan over jongvolwassenen met een visuele beperking. Een aantal proefpersonen uit de omgeving hebben stigmatiserend gereageerd op jongvolwassenen met een visuele beperking, mensen die hoger scoren op stigmatisering verwachten een laag opleidingsniveau en een laag vereist opleidingsniveau. De meerderheid van de proefpersonen scoren lager op stigmatisering en verwachten een hoog opleidingsniveau, een hoog vereist opleidingsniveau en een betaalde baan.

5.7 Conclusie en aanbevelingen

Uit deze studie kan geconcludeerd worden dat stigmatisering van jongvolwassenen met een visuele beperking voor zou kunnen komen. Vanuit de omgeving zou een vriendschap hebben met een jongvolwassene met een visuele beperking als probleem gezien kunnen worden en jongvolwassenen met een visuele beperking zouden medelijden op kunnen wekken.. Dit zou voor jongvolwassenen met een visuele beperking ervaren kunnen worden als moeilijkheid in sociale participatie. Het gevoel van gestigmatiseerd worden bij jongvolwassenen met een visuele beperking zou in sommige situaties voor kunnen komen.

De verwachting vanuit de maatschappij op onderwijsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking komt overeen met het werkelijke opleidingsniveau van jongvolwassenen met een visuele beperking. De werksituatie van jongvolwassenen met een visuele beperking wordt tevens goed ingeschat. Mensen uit de maatschappij die een lage verwachting hadden in opleiding en arbeidsparticipatie van jongvolwassenen met een visuele beperking zouden meer stigmatiserend zijn tegenover jongvolwassenen met een visuele beperking dan mensen die een hoge opleiding of arbeidsparticipatie verwachten.

De verwachting vanuit de maatschappij dat jongvolwassenen met een visuele beperking in alle sectoren kunnen werken klopt. Vanuit de maatschappij werd verwacht dat jongvolwassenen met een visuele beperking in de meeste gevallen in de kunst of muzieksector zouden werken, terwijl de meeste jongvolwassenen met een visuele beperking een administratieve baan hebben.

Jongvolwassenen met een visuele beperking die geen vervolgopleiding hebben gehad of een MBO opleiding hebben afgerond hebben minder vaak een betaalde baan dan jongvolwassenen met een visuele beperking die een HBO of een WO opleiding hebben afgerond.

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op stigmatisering vanuit werkgevers, jongvolwassenen met een visuele beperking bekleden vaker de lagere functies, dit zou kunnen komen door een stigmatiserende houding van de werkgever. Tevens kan er onderzoek gedaan worden naar autonomie en onafhankelijkheid van jongvolwassenen met een visuele beperking. Dit is een belangrijke eigenschap die ontwikkeld wordt in de adolescentie en intrinsieke motivatie voortbrengt om verder te studeren, wat een hogere kans op een betaalde baan als gevolg zou kunnen hebben.

Een belangrijke aanbeveling die op grond van de resultaten van dit onderzoek gedaan kan worden gaat over het onderwijs. Het is belangrijk dat jongeren met een visuele beperking meer hulp krijgen op de middelbare school en vervolgopleidingen in het ontwikkelen van autonomie zodat zij intrinsieke motivatie kunnen ontwikkelen om verder te studeren en een goede betaalde baan te zoeken. Tevens is het van belang dat jongeren met een visuele beperking tijdens de schoolperiode ervaring opdoen voor later werk door middel van stages en bijbanen. Dit is belangrijk omdat jongvolwassenen met een visuele beperking door middel van bijbanen en stages ervaring op kunnen doen op de arbeidsmarkt, hiermee zou hun kans om een goede baan te kunnen krijgen vergroot kunnen worden.

Voorlichting geven op reguliere middelbare scholen is een aanbeveling voor de maatschappij. De voorlichting zou medelijden vanuit de maatschappij met jongvolwassenen met een visuele beperking weg kunnen nemen, dit zou als gevolg kunnen hebben dat jongvolwassenen met een visuele

beperking minder in stigmatiserende situaties terecht zullen komen en daarmee minder vaak moeilijkheden zullen ondervinden in de sociale participatie.

Literatuurlijst

- Ali, A., Strydom, A., Hassiotis, A., Williams, R., & King M. (2008). A measure of perceived stigma in people with intellectual disability. *British Journal of Psychiatry*, 5, 410 - 5.
- Beelen, D. (2005). Welke kansen hebben jongvolwassenen met een visuele beperking op de arbeidsmarkt? Doctoraal scriptie Pedagogiek, Universiteit van Amsterdam.
- Burrows, N., & Needs, A. (2009). Time to contemplate change? A framework for assessing readiness to change with offenders. *Elsevier: Aggression and violent behavior*, 14, 39-49.
- Claassen, R. (2011) Het huis van de vrijheid. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* , 22, 72-78.
- Dijker, A. J., & Koomen, W. (1996). Stigmatisering van zieken en gehandicapten: een integratie van cognitieve en emotionele componenten. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 51, 252-260.
- Fiesler, W., Lechner, L., & Bos. A. (2008). Als je niet kunt zien dan bekijk je het maar. *Psychologie en Gezondheid*, 1, 23-31.
- Goertz, Y., Van Lierop, B., van, Houkes, I., Nijhuis, F. (2010). Factors related to the employment of visually impaired persons: a systematic literature review. *Journal of visual impairment & blindness*, July, 404 - 418.
- Gold, D., Shaw, A., & Wolffe, K. (2010). The social lives of Canadian youths with visual impairments. *Journal of visual impairment & blindness*, 7, 431-443.
- Hal, L. van. (2012). Het arbeidsparticipatie ideaal in de praktijk. Over de participatieparadox in de Nederlandse welvaartsstaat. In J. Jansen, & T. Dobbelaar (red.), *Zie meer kijk anders* (p. 61 - 84) Rijswijk: ZonMW.
- Jager-Vreugdenhil, M., (2011). Spraakverwarring over participatie. *Journal of social intervention: Theorie and practice*, 1, 76-99.
- Kef, S., Hox, J.J., & Habekothé, H. T. (1997). *(on)zichtbare steun, onderzoek naar visueel gehandicapte jongeren en hun netwerk*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Kef, S. (2002). Psychosocial adjustment and the meaning of social support for visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 96, 22-37.
- Kef, S. (2006). Omgaan met anderen en jezelf: Onderzoek naar de psychosociale ontwikkeling, sociale netwerken en opvoeding van jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking. *Amsterdams centrum voor kinderstudies*. Amsterdam: VU.
- Kef, S. (2011). Nederlandse samenvatting project: *Social participation of persons with visual impairments: Guides, pathways and milestones*. Amsterdam: VU.

- Kirchner, C., McBroom, L., Nelson, K., & Graves, W. (1992). Lifestyles of employed legally blind people: A study of expenditures and time use. Mississippi State: Mississippi State University *Rehabilitation Research & Training Center on Blindness & Low Vision*.
- Kirchner, C., & Smith, B. (2005). Transition to what? Education and employment outcomes for visually impaired youths after high school. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 8, 499 - 504
- Levasseur, M., St-Cyr Tribble, D., & Desrosiers, J. (2009). Meaning of quality of life for older adults: importance of human functioning components. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 49, 91- 100.
- Levasseur, M., Richard, L., Gauvin, L., & Raymond, E. (2010). Inventory and analysis of definitions of social participation found in the aging literature: Proposed taxonomy of social activities. *Elsevier: Social Science & Medicine*, 71, 4141 – 4149.
- Limburg, H. (2007) Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning, Health Information Services, *Stichting InZicht*.
- Mason, H., & McCall, S. (1997) *Visual impairment access to education for children and young people*. David Fulton Publishers.
- Mc. Donnal, M. C. (2010). Factors Predicting Post-High School Employment for Young Adults With Visual Impairments. *Hammil Institute on Disabilities*, 54, 36 – 45.
- Mijnals, G.J. (2011) Sociale participatie van jonge mensen met een visuele beperking in het voortgezet speciaal onderwijs (VSO), het regulier voortgezet onderwijs (RVO) en na het afronden van het VSO. Masterthese Orthopedagogiek: Klinisch. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Moore, J. E., & Wolffe, K. E. (1996) Employment considerations for adults with low vision. In A. L. Corn, A. J. Koenig (red.) *Foundations of low vision: clinical and functional perspectives* (pp. 340 – 362) New York, United States of America: AFB Press, American foundation for the blind.
- Rithser, J.B., Otilingam, P.G., & Grajales, M. (2003). Internalized stigma of mental illness: psychometric properties of a new measure. *Psychiatry Research*, 121, 31-49.
- Schuman, H. (2000) *Zicht op vaardigheden nadruk op mogelijkheden*. Zeist: Bartiméus.
- Schuman, H. (2007) Passend onderwijs – pas op de plaats of stap vooruit? *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 46, 267-280
- Van Dale (2009). *Middelgroot woordenboek Nederlands*.
- Vansteenkiste, M., Soenens, B., Sierens, E., & Lens, W. (2005). Hoe kunnen we leren en presteren bevorderen? Een autonomie - ondersteunend versus controlerend schoolklimaat. *Caleidoscoop*, 17, 18-25.

- Wagner, M., Newman, L., Cameto, R., Garza, N., & Levine, P. (2005). *After high school: A first look at the postschool experiences of youths with disabilities*. Menlo Park, CA: SRI International.
- WHO (2002) *Nederlandse vertaling van de WHO-publication: International Classification of Functioning, Disability and Health: ICF*, Geneva 2001. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- World Health organization, WHO-FIC collaborating Centre in the Netherlands (2002). *ICF Internationale classificatie van het menselijk functioneren*. Bilthoven: RIVM.
- Wuyts, B., (2010). Beeldvorming en participatie van mensen met een handicap: een historisch perspectief in de West-Europese samenleving. *Ethiek & Maatschappij*, 4, 7-28.
- Wolffe, K., & Sacks, S. Z. (1997). The lifestyles of blind, low vision, and sighted youths: A quantitative comparison. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91, 245-258.
- Wolffe, K. (1999). Employers: What do they want? In K. Wolffe (red.) *Skills for success: a career education handbook for children and adolescents with visual impairments*. (29-43). New York: AFB press.

Bijlagen

Bijlage 1.

Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 1.

OVER UZELF

Wij stellen het zeer op prijs dat u deze vragenlijst in wilt vullen. Het invullen zal ongeveer 5 a 10 minuten duren. Deze vragenlijst gaat over hoe u tegen bepaalde zaken aankijkt rondom mensen met een visuele beperking. Voorafgaand wordt wat algemene informatie over uzelf gevraagd. De vragenlijst wordt anoniem en vertrouwelijk gebruikt. Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. Het is belangrijk dat u de vragen goed doorleest en eerlijk antwoord geeft. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Meerdere antwoorden per vraag geven is niet mogelijk, tenzij dit wordt aangegeven. Kleur het bolletje van uw keuze in. Hartelijk bedankt voor de moeite!

Geslacht Man Vrouw

Leeftijd _____

Nationaliteit _____

Nationaliteit moeder _____

Nationaliteit vader _____

Opleidingsniveau

Basisschool

VMBO/MAVO

HAVO

VWO

MBO

HBO

WO

Kent u iemand die blind of zeer slechtziend is? Ja Nee

Zo ja: Wat is de relatie die u hebt met deze persoon? (meerdere antwoorden mogelijk)

Gezinslid

Familielid

Vriend

Kennis

Geen persoonlijk contact

OVER UZELF

Hieronder staat een aantal uitspraken over uzelf. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik weet wat een visuele beperking is	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb de kennis om mij in te kunnen leven in het dagelijks functioneren van iemand met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou niet samen willen werken met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij angstig	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou geen contact willen hebben met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een romantische relatie met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij boos	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Hieronder staat een aantal uitspraken over mensen met een visuele beperking. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking vermijden bepaalde sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking voelen zich op hun gemak in sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer last van schaamte	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op	☐	☐	☐	☐	☐
Goed ziende mensen discrimineren mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer hulp nodig dan er nu al geboden wordt	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Kunt u voor de volgende tegenstellingen aangeven wat uw verwachtingen zijn bij mensen met een visuele beperking? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten. Die mensen zijn...

Sociaal	-----	Teruggetrokken
Goed gehumeurd	-----	Snel geïrriteerd
Verantwoordelijk	-----	Onbetrouwbaar
Kalm	-----	Prikkelbaar
Open voor nieuwe ervaringen	-----	Niet open voor nieuwe ervaringen

Welke vervolgopleiding verwacht u dat iemand met een visuele beperking behaald heeft?

☐ Geen vervolgopleiding	☐ HBO
☐ MBO	☐ WO

Op welk niveau verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt?

☐ Geen vervolgopleiding vereist	☐ HBO - niveau
☐ MBO - niveau	☐ WO - niveau

Wat verwacht u van de werksituatie van mensen met een visuele beperking?

☐ Parttime	☐ Vrijwilligerswerk
☐ Fulltime	☐ Werkloos

Waar verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt? (3 antwoorden mogelijk)

☐ Administratief werk	☐ ICT	☐ Economie
☐ Bouwsector	☐ Juridisch	☐ Techniek
☐ Commercieel/Media	☐ Onderwijs	☐ Logistiek/Transport
☐ Detailhandel	☐ Vertegenwoordiger	☐ Defensie
☐ Horeca	☐ Muziek/kunst	☐ Zorg

Bent u eerlijk geweest? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten.

Nee	-----	Ja
-----	-------	----

Bijlage 2.

Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 2.

OVER UZELF

Wij stellen het zeer op prijs dat u deze vragenlijst in wilt vullen. Het invullen zal ongeveer 5 a 10 minuten duren. Deze vragenlijst gaat over hoe u tegen bepaalde zaken aankijkt rondom mensen met een visuele beperking. Voorafgaand wordt wat algemene informatie over uzelf gevraagd. De vragenlijst wordt anoniem en vertrouwelijk gebruikt. Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. Het is belangrijk dat u de vragen goed doorleest en eerlijk antwoord geeft. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Meerdere antwoorden per vraag geven is niet mogelijk, tenzij dit wordt aangegeven. Kleur het bolletje van uw keuze in. Hartelijk bedankt voor de moeite!

Geslacht Man Vrouw

Leeftijd _____

Nationaliteit _____

Nationaliteit moeder _____

Nationaliteit vader _____

Opleidingsniveau

Basisschool

VMBO/MAVO

HAVO

VWO

MBO

HBO

WO

Kent u iemand die blind of zeer slechtziend is? Ja Nee

Zo ja: Wat is de relatie die u hebt met deze persoon? (meerdere antwoorden mogelijk)

Gezinslid

Familielid

Vriend

Kennis

Geen persoonlijk contact

OVER UZELF

Hieronder staat een aantal uitspraken over uzelf. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik weet wat een visuele beperking is	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb de kennis om mij in te kunnen leven in het dagelijks functioneren van iemand met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou niet samen willen werken met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij angstig	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou geen contact willen hebben met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een romantische relatie met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij boos	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Hieronder staat een aantal uitspraken over mensen met een visuele beperking. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking vermijden bepaalde sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking voelen zich op hun gemak in sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer last van schaamte	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op	☐	☐	☐	☐	☐
Goed ziende mensen discrimineren mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer hulp nodig dan er nu al geboden wordt	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Kunt u voor de volgende tegenstellingen aangeven wat uw verwachtingen zijn bij mensen met een visuele beperking? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten. Die mensen zijn...

Sociaal	-----	Teruggetrokken
Goed gehumeurd	-----	Snel geïrriteerd
Verantwoordelijk	-----	Onbetrouwbaar
Kalm	-----	Prikkelbaar
Open voor nieuwe ervaringen	-----	Niet open voor nieuwe ervaringen

Welke vervolgopleiding verwacht u dat iemand met een visuele beperking behaald heeft?

☐ Geen vervolgopleiding	☐ HBO
☐ MBO	☐ WO

Op welk niveau verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt?

☐ Geen vervolgopleiding vereist	☐ HBO - niveau
☐ MBO- niveau	☐ WO - niveau

Wat verwacht u van de werksituatie van mensen met een visuele beperking?

☐ Parttime	☐ Vrijwilligerswerk
☐ Fulltime	☐ Werkloos

Waar verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt? (3 antwoorden mogelijk)

☐ Administratief werk	☐ ICT	☐ Economie
☐ Bouwsector	☐ Juridisch	☐ Techniek
☐ Commercieel/Media	☐ Onderwijs	☐ Logistiek/Transport
☐ Detailhandel	☐ Vertegenwoordiger	☐ Defensie
☐ Horeca	☐ Muziek/kunst	☐ Zorg

Bent u eerlijk geweest? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten.

Nee	-----	Ja
-----	-------	----

Bijlage 3.

Vragenlijst over Perceptie van sociale participatie bij jongeren met een visuele beperking, conditie 3.

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

OVER UZELF

Wij stellen het zeer op prijs dat u deze vragenlijst in wilt vullen. Het invullen zal ongeveer 5 a 10 minuten duren. Deze vragenlijst gaat over hoe u tegen bepaalde zaken aankijkt rondom mensen met een visuele beperking. Voorafgaand wordt wat algemene informatie over uzelf gevraagd. De vragenlijst wordt anoniem en vertrouwelijk gebruikt. Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. Het is belangrijk dat u de vragen goed doorleest en eerlijk antwoord geeft. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Meerdere antwoorden per vraag geven is niet mogelijk, tenzij dit wordt aangegeven. Kleur het bolletje van uw keuze in. Hartelijk bedankt voor de moeite!

Geslacht Man Vrouw

Leeftijd _____

Nationaliteit _____

Nationaliteit moeder _____

Nationaliteit vader _____

Opleidingsniveau

Basisschool

VMBO/MAVO

HAVO

VWO

MBO

HBO

WO

Kent u iemand die blind of zeer slechtziend is? Ja Nee

Zo ja: Wat is de relatie die u hebt met deze persoon? (meerdere antwoorden mogelijk)

Gezinslid

Familielid

Vriend

Kennis

Geen persoonlijk contact

OVER UZELF

Hieronder staat een aantal uitspraken over uzelf. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik weet wat een visuele beperking is	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb de kennis om mij in te kunnen leven in het dagelijks functioneren van iemand met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou niet samen willen werken met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij angstig	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou geen contact willen hebben met mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Het hebben van een romantische relatie met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking maken mij boos	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Hieronder staat een aantal uitspraken over mensen met een visuele beperking. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking vermijden bepaalde sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking voelen zich op hun gemak in sociale situaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer last van schaamte	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op	☐	☐	☐	☐	☐
Goed ziende mensen discrimineren mensen met een visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking hebben meer hulp nodig dan er nu al geboden wordt	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐

OVER MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Kunt u voor de volgende tegenstellingen aangeven wat uw verwachtingen zijn bij mensen met een visuele beperking? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten. Die mensen zijn...

Sociaal	-----	Teruggetrokken
Goed gehumeurd	-----	Snel geïrriteerd
Verantwoordelijk	-----	Onbetrouwbaar
Kalm	-----	Prikkelbaar
Open voor nieuwe ervaringen	-----	Niet open voor nieuwe ervaringen

Welke vervolgopleiding verwacht u dat iemand met een visuele beperking behaald heeft?

☐ Geen vervolgopleiding	☐ HBO
☐ MBO	☐ WO

Op welk niveau verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt?

☐ Geen vervolgopleiding vereist	☐ HBO - niveau
☐ MBO- niveau	☐ WO - niveau

Wat verwacht u van de werksituatie van mensen met een visuele beperking?

☐ Parttime	☐ Vrijwilligerswerk
☐ Fulltime	☐ Werkloos

Waar verwacht u dat iemand met een visuele beperking werkt? (3 antwoorden mogelijk)

☐ Administratief werk	☐ ICT	☐ Economie
☐ Bouwsector	☐ Juridisch	☐ Techniek
☐ Commercieel/Media	☐ Onderwijs	☐ Logistiek/Transport
☐ Detailhandel	☐ Vertegenwoordiger	☐ Defensie
☐ Horeca	☐ Muziek/kunst	☐ Zorg

Bent u eerlijk geweest? Geef dit aan door een kruisje op de lijn te zetten.

Nee	-----	Ja
-----	-------	----